



GÖTEBORGS UNIVERSITET

# **”Den gode lärarens” förutsättningar och ansvar**

En studie om de lärarfackliga medlemstidningarnas bild av  
lärares förutsättningar, villkor och ansvar

Elisabeth Friberg  
Tina Apelman

LAU690

Handledare: Sofia Persson

Examinator: Olle Hagman

Rapportnummer: HT 09- 2480-01



## GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstract

### Examensarbete inom lärarutbildningen

**Titel:** ”Den gode lärarens” förutsättningar och ansvar- en studie om de lärarfackliga medlemstidningarnas bild av lärares förutsättningar, villkor och ansvar

**Författare:** Tina Apelman 831224-4968 och Elisabeth Friberg 700430-5020

**Termin och år:** Vårterminen 2010

**Kursansvarig institution:** Sociologiska institutionen

**Handledare:** Sofia Persson

**Examinator:** Olle Hagman

**Rapportnummer:** HT 09- 2480-01

**Nyckelord:** Ansvar, förutsättningar, ”den gode läraren”, arbetstid

Syftet med föreliggande uppsats är att diskutera föreställningar om "den gode läraren" och vilka förutsättningar som krävs för att dessa visioner ska kunna realiseras. Hur har föreställningar om "den gode läraren" samt förutsättningar för läraryrket diskuterats i tidigare forskning och hur skrivs förutsättningarna för att "ett gott lärarskap" fram i lärarfackens medlemstidningar, och då särskilt avseende arbetstidens användning och lärares ansvar? Vi har valt att analysera "den gode lärarens" ansvar och förutsättningar utifrån tidigare forskning samt genom en kvalitativ analys av artiklar i Lärarförbundets och Lärarnas Riksförbunds medlemstidningar, Lärarnas Tidning och Skolvärlden. Vi har kommit till den slutsatsen att vi lyckats besvara hur lärare framställs i medlemstidningarna, men i uppsatsen ges även ytterligare dimensioner av problematiken genom att lyfta fram aspekter och ståndpunkter yttrade på den allmänna publika mediearenan som debattprogram på tv och debattinlägg i *Göteborgs Posten*. Resultat visar att "den gode läraren" förefaller ha fått en utökad arbetsbörda bland annat på grund av ökade krav på dokumentation. Elevernas och föräldrarnas inflytande på lärarens arbetssätt har påverkat lärarens förutsättningar i sin yrkesroll. Elever arbetar i idag i större utsträckning med individuella projekt och eget arbete, vilket har fått följderna för både läraren som har färre lärarledda lektioner och för de svagare eleverna, som har svårare att arbeta individuellt. Läraryrket har blivit allt mer komplext och svårdefinierbart. Lärares ansvar är större än det finns förutsättningar att klara, vilket fått stor betydelse för läraryrket.

## **Förord**

En lång tid går mot sitt slut och känslan över att bli färdig med detta arbete skänker en viss tomhet, men även ett lugn som vi inte upplevt sedan vi började formulera våra tankar om denna uppsats. Vår handledare Sofia Persson har säkert haft viss möda med att förstå vad vi egentligen ville uppnå när vi sågs första gången. Vi är tacksamma för de idéer hon gett oss och de fördelar man kan se när språket slipas på väl valda ställen.

Tillvägagångssättet för vår uppsats har varit ett stort samarbetsprojekt. Vi har tillsammans åstadkommit mycket, delat med oss av våra kunskaper inom våra enskilda såväl som nyvunna ämnesområden och bytt texter med varandra löpande, en uppgift som emellanåt varit stor och nog så krävande. Vi har korrekturläst varandras textmaterial för att försöka få till stånd överensstämmelser mellan delarna i uppsatsen. Vi har samtalat både till fiket och i telefonen och stött och blött allehanda problematiska delar och gjort avvägningar. Att arbeta tillsammans på detta nära sätt har varit en prövning så väl för oss som våra familjer, men vi anser att vi vunnit mycket på att fortsätta arbetet tillsammans och inte ge upp, för i våra olikheter har vi funnit gemensamma idéer och resonemang som sakta men säkert gjort oss mer lyhörda för varandra. Vi kan värdesätta våra olikheter och känna att vi har vunnit, inte bara ny kunskap, utan vänskap.

Göteborg den 3 januari 2010

Tina Apelman och Elisabeth Friberg

# Innehållsförteckning

<b>1. Inledning</b>	<b>3</b>
<b>2. Bakgrund</b>	<b>5</b>
2.1. ”Den gode läraren”	5
2.2. Lärares ansvar	5
2.3. Lärares förutsättningar	6
2.3.1. Mycket skiljer	7
2.3.2. Den stora frågan om arbetstiden	7
<b>3. Syfte och frågeställningar</b>	<b>9</b>
<b>4. Tidigare forskningsläge</b>	<b>10</b>
4.1. ”Den gode läraren”	10
4.2. Förändrat läraransvar	10
4.3. Förändrade förutsättningar för lärare	12
4.4. Sammanfattning	13
<b>5. Metod</b>	<b>15</b>
5.1. Vad är en god lärare?	15
5.2. Undersökningens genomförande	15
5.3. Styrkor och svagheter	16
<b>6. Resultat</b>	<b>18</b>
6.1. ”Den gode läraren”	18
6.2. Lärares ansvar	19
6.2.1. Distansundervisning – alternativ som motverkar sitt syfte?	21
6.3. Lärares förutsättningar	23
6.3.1. ”Lärares arbetstid - en fråga som måste lösas”	24
6.4. Likheter och skillnader	25
<b>7. Slutdiskussion</b>	<b>28</b>
<b>8. Referenser</b>	<b>33</b>

## 1. Inledning

I media skrivs det spaltmetrar om läraryrket. Våld och trakasserier är mer regel än undantag om man får tro nyhetsförmedlarna. Hur läraren framställs för svenska folket utgör en ofta både otidsenlig och förvrängd bild av vad yrket egentligen handlar om och det är sällan goda exempel som når ut. Genom debattartiklar, intervjuer, reportage och ledare i lärarförbundens medlemstidningar *Skolvärlden* och *Lärarnas Tidning* ska vi i denna uppsats belysa hur den gode lärarens förutsättningar och ansvar framställs där.

Vilka förutsättningar och vilket ansvar lärare har tydliggörs inte i Lpo 94. En explicit arbetsbeskrivning saknas. Ökat pålagt ansvar vilket ger sämre förutsättningar att klara läraruppgiften, menar Lärarnas Riksförbunds (LR) förbundsordförande Metta Fjelkner i ett pressmeddelande. - Hon framhåller: "För att hantera lärarnas orimliga arbetsbelastning måste lärares uppdrag tydliggöras och undervisningstiden begränsas". Vidare menar hon att: "Tiden för planering och uppföljning måste utökas i alla skolformer för att förbättra undervisningskvaliteten och elevernas resultat" (lr.se 18.12.09). Fjelkner lyfter fram att lärares uppdrag ska tydliggöras och vi tolkar detta som att vad som är lärares ansvar också ska tydliggöras. För att förbättra undervisningskvaliteten måste den "gode läraren" få de förutsättningar hon eller han behöver.

De två fackliga medlemstidningarna *Skolvärlden* (LR) och *Lärarnas Tidning* (Läraryrket, LF) beskriver och debatterar flitigt problematiken kring den förändrade lärarrollen. *Lärarnas tidning* och *Skolvärlden* för fram gemensamma skildringar av skolans, lärarnas och elevernas vardag men deras fokus skiljer sig också åt på vissa punkter. Huvudlinjen i medlemstidningarna under året som gått har varit avtalspolitiska artiklar rörande löner, arbetstid, arbetsbörda, ansvar och förutsättningar, vilket påvisar att vårt examensarbete har ett stort nutidsintresse.

De som debatterar skolan har alla en egen agenda. Sveriges kommuner och landstings (SKL) önskemål om att strama upp lärares arbetstid, friskolorna som går på deras linje, fackförbunden som genom de befintliga avtalen noterat flera försämringar för lärarna, skolledare som har liten möjlighet att påverka ekonomiska beslut och en regering som behöver svenska folkets röster för att försäkra sig om en ny mandatperiod tar alla på olika sätt plats i den offentliga debatten. När avtalsrörelsen på nytt drar igång är lärarnas förtroendetid en het debattfråga och SKL argumenterar kraftfullt för större kontroll över lärarna och deras arbetstid. Läraryrketets ordförande Eva-Lis Sirén kontrar med att SKL:s krav på centrala avtal och en avreglering av lärarnas arbetstid fick följderna i form av låg lärarstatus, låg löneutveckling och svårigheter med rekrytering av nya lärare till yrket efter att avtalen skrevs 2007. (*Lärarnas tidning* nr.17/09) Den förtroendearbetstid som läraren förfogar över per dag, som i snitt handlar om två timmar, vill SKL reglera. Denna oreglerade arbetstid anser SKL ska kontrolleras i mycket större utsträckning än vad som görs (skl.se och gp.se 8/12-09). Vidare vill SKL införa 40 timmars arbetsvecka med tillhörande fem veckors semester.

Boken *Den orättvisa skolan*, som nyligen getts ut av ekonomer från Svenskt Näringsliv, sätter ännu mer press på en redan utsatt lärarkår, menar LR:s förbundsordförande Metta Fjelkner i svt-debatt (svt.se/debatt 01.10.09). Hon framhåller sin ståndpunkt även i programmet *Nyhetsmorgon* på tv 4 och menar att det pågår en hetsjakt på lärare och Svenskt Näringslivs bok är mycket olyckligt publicerad just när alla pedagoger står inför avtalsförhandlingar (tv4.se/nyhetsmorgon 11.05.09). I debattprogram på tv likt svt-debatt den 1 oktober i år, som handlade om lärare som kränker elever, tvingas lärare försvara sig och hela sin yrkesetiska

roll som kunskaps- och värdeförmedlare. Det saknas en samsyn mellan lärarfacken och arbetsgivarna av vad som är lärarens ansvar och hur detta ansvar påverkar lärarrollen. När lärarorganisationerna i debattprogram inte tillräckligt tydligt för fram problematiken och komplexiteten med uppdraget, blir det svårt för dem att få gehör för sina krav.

De senaste två decennierna har lärarna fått fler tilldelade arbetsuppgifter än vad tidigare generationers lärare har haft, och i takt med hur samhället förändrats under de sista tjugo åren, har yrket blivit allt mer komplext, en komplexitet som fått konsekvenser för yrkets status och lärarens yrkesstolthet, skriver Metta Fjelkner, Thommy Bergström och Sven-Olof Järn för LR (GP 13.12.09). Om vi går på djupet i temat läraransvar finner vi en uppsjö av texter från olika företrädare. Pedagoger, forskare, psykologer och politiker uttalar sig om och påverkar den komplexa lärarrollen och därmed vilket ansvar som bör läggas på lärare. I Skolverkets rapport *Lägesbedömning 2009* framgår tydligt fyra huvudorsaker till resultatkillnader och den negativa resultatutvecklingen i grundskolan; individualisering, decentralisering, segregering och differentiering (Skolverket 2009). Således har skolverket en orsaksförklaring till varför problemen med minskade ämneskunskaper uppkommit. Istället för att fokusera på och utgå ifrån denna forskningsrapport när arbetstiden ska utredas, ställs lärarkåren till svars för tjugo års kunskapsförsämring.

I styrdokumentet, främst Lpo 94 hittar vi implicita framställningar av ”den gode läraren”, som ska utgå ifrån varje individs unika förutsättningar. Läroplanerna är ambitiöst skrivna då de uttrycker en vision om hur skolan ska vara när den är som bäst. Ansvarsfördelningen är inte tydlig i 1994 års läroplan, dock ska eleven ”successivt få större självständiga uppgifter och ökat eget ansvar” (Lpo 94 s.12). Ansvarsfördelningen är härmed ett tydligt problemområde och vår uppsats didaktiska relevans berör problematiken kring den ökade individualiseringen i undervisningen. Ansvaret för lärandet har förskjutits från att tidigare tydligare legat på läraren, till att i större utsträckning bli ett elevansvar. Lärarens förutsättningar att klara lärandemålen har därför förändrats. Utökade arbetsuppgifter i form av skriftlig dokumentation av olika slag och klara riktlinjer för vad som får åläggas lärare skulle underlätta och förtydliga lärarnas förutsättningar för att klara sitt uppdrag och kunna vara ”den gode lärare” som alla vill ha.

## 2. Bakgrund

Lärare har fått ett utökat ansvar i form av nya ansvarsområden, ett ansvar som oftast åläggs dem av rektor. Lärarfackens ståndpunkter är viktiga när vi ska analysera lärares förutsättningar och ansvar, där lärarnas arbetstid är en viktig fråga. Att känna till historiken bakom de olika lärarfacken är relevant eftersom problematiken kring den gemensamma avtalsrörelsen delvis vilar på de förutsättningar som särskiljer de båda förbunden. SKL:s inställning till lärares arbetstid har upprört lärarna och lärarfacken. Parterna ligger långt ifrån varandra i den här frågan. Vi väljer att redovisa regelverket kring arbetstidssystemet för lärare eftersom arbetsgivarna ifrågasätter dess nuvarande form. Bilden av hur ”den gode läraren” framställs i medlemstidningarna *Skolvärlden* och *Lärarnas tidning* utifrån begreppen ansvar och förutsättningar kommer vi att behandla i den här uppsatsen.

### 2.1. ”Den gode läraren”

De senaste decennierna har Sverige haft ett utbildningspolitiskt systemskifte. Lärares professionella ansvar har ökat i takt med att staten inte längre i samma utsträckning reglerar skolarbetet. Andra aktörer på marknaden har stärkt sin position och är med och bestämmer vad som är god kvalitet i skolan. Läraren ska kunna se framtiden an och klara de förändringar som ett utbildningspolitiskt skifte står inför. Ambitionen att skapa en god lärare innebär att den senaste lärarutbildningsreformen måste hårdgranskas. ”Den gode läraren”, så som den framställs i statliga texter tenderar att likna en gränslös tjänare som dessutom håller på att bli en tusenkonstnär, skriver Britt Marie Berge, docent i pedagogik och professor Ulla Johansson vid Umeå universitet (Berge och Johansson nr 3/2002). Lärarnas förutsättningar har drastiskt förändrats och lärarna har att acceptera att elever, föräldrar och övriga yrkesgrupper fått inflytande över deras arbete. Johansson och Berge säger vidare att beskrivningen av den ”gode läraren” i statliga utredningstexter kännetecknas av en lärare som ”väcker, stimulerar och tillfredställer elevernas lust att lära” (Berge och Johansson nr 3/2002). Under slutet av 90-talet har man haft ambitionen att konstruera en lärarexamen som omfattar alla lärare. Man närmade sig en enhetslärarexamen, en gemensam lärarexamen, med syfte att utjämna problemet med få respektive stora elevkullar. Detta ihop med andra förändringar har lett till en avprofessionalisering av kåren, menar Johansson och Berge. Johansson och Berge framhåller att staten aldrig riktigt lyckats fastställa specifika kriterier för vad som utmärker en ”god lärare” men den ska kunna möta en oförutsägbar framtid (Berge & Johansson nr 3/02).

### 2.2. Lärares ansvar

Ett utvidgat ansvar har delvis tillkommit på grund av de åtaganden som följer alla de skrifter som lärare ska följa, men även ofta utarbета. Ett exempel så gott som alla andra, är när likabehandlingslagen trädde i kraft 2006. Det ålades lärarna på skolan att arbeta fram anti-mobbingsplaner och arbetsformer kring likabehandling. Detta arbete blev i omfång digert och tidskrävande, ett viktigt arbete men som utökar lärarens ansvar, ansvar för att planer upprättas, tydliggörs för alla och verksamhetsanknyts. När det blir problem eller planerna inte fungerar får lärarna detta på sitt ansvar. Lärare har vanligtvis inte utbildning att genomföra sådana projekt och tid tas ifrån undervisning. Decentraliseringen har medfört att arbete kring allt fler frågor hamnar på lärarnas bord.

I en utredning (SOU) om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar tydliggörs decentraliseringsplanerna och därmed lärarnas utökade ansvarsområde. I utredningen framhålls att: ”Det förutsätter att personalen i varje skola gemensamt diskuterar hur skolans arbete ska läggas upp” (SOU 1996:22 s. 233-234). När uppdraget att utarbета arbetsmetoder på skolorna läggs på lärarna, påverkar det hur mycket tid de kan lägga på planering av

lektioner och tid med eleverna. Syftet med att lokal utformning av hur skolarbetet ska läggas upp var att möjliggöra individuella lösningar och skapa möjligheter att fatta beslut närmare eleverna och pedagogerna (SOU1996:22). Följderna av den ökade individualiseringen har i stället bidragit till att lärarna har fått en stötte arbetsbörda förklarar Skolverket i sin rapport (Skolverket 2009). På många skolor utarbetas förutom anti-mobbingsplaner, brandutryckningsplaner och andra planer av olika natur. Till detta ska lärarna ansvara för sin egen utbildning i exempelvis it-kunskap. Detta arbete benämns av pedagoger i debatten om lärares arbetstid som kringuppgifter. Dessa kringuppgifter har ökat markant och ökad arbetsbelastning splittrar lärarna.

Som tidigare nämnts har det skett en förskjutning av ansvars från lärare till elev. Det är elevens ansvar att lära, vilket fått till följd att elever med föräldrar som har hög utbildning klarar skolan mycket bra och de som inte har det har det svårare. Att konkret hitta lösningen i klassrummet så den ska passa alla är komplicerat. Man kan skönja en tendens att de sociala och individuella målen har fått stor plats i Lpo 94. Under riktlinjer framhålls att läraren skall ”utgå utifrån varje enskild individs behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande” (Lpo 94 s.12) samt ”organisera och genomföra arbetet så att eleven successivt får fler och större självständiga uppgifter och ett ökat eget ansvar” (Lpo 94 s.12). Följden har blivit att skolan har lagt ansvaret för inläringen på eleven och kallat det individanpassning. När syftet ursprungligen var att se varje barn utefter barnets eget behov flyttas i stället fokus från lärandet till barnet som individ.

### **2.3. Lärares förutsättningar**

Lärarnas Riksförbund (LR) har 80 000 medlemmar runt om i Sverige. Lärarförbundet (LF) är det förbund som har flest anslutna medlemmar. Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) omfattar 23 självständiga fackförbund och består av examensgrupper så som jurister, lärare, läkare, arkitekter och bibliotekariéer. LR är ett av dessa 23 förbund och ett av de största inom SACO. Varje enskilt förbund driver intresse- och yrkesfrågor specifika för sitt yrke (Saco.se). LR har en egen a-kassa, organiserar inte skolchefer eller rektorer och har höga krav för medlemskap. De är tydligt positiva till betyg och är en partipolitiskt obunden organisation. LR driver frågorna att en lång och hög utbildning ska generera en hög lön samt är för ett ökat statligt ansvarstagande och lärarlegitimation. LR är ett yrkesförbund enbart för lärare och studie - och yrkesvägledare (LRs ideologi, lr.se). LR är det enda fackförbundet i Sverige som organiserar behöriga lärare och studie - och yrkesvägledare (lr.se). Deras medlemstidning *Skolvärlden* ges ut 20 gånger per år (skolvärlden.se).

Tjänstemännens centralorganisation (TCO), är partipolitiskt obunden organisation och har 1.2 miljoner medlemmar. Lärarförbundet är ett av medlemsförbunden i TCO och har 16 medlemsförbund. Ungefär hälften av medlemmarna i TCO är anställda inom den privata arbetsmarknaden och de resterande inom den offentliga (tco.se). En stor och viktig skillnad mellan lärarförbunden är att LF har skolledare och fritidsledare och annan pedagogisk personal som medlemmar (lararförbundet.se). Lärargruppen är i detta förbund i en klar minoritet och flera som arbetar inom utbildningsområdet har semesteravtal eller en så kallad 40-timmars arbetsvecka med fem veckors semester (tco.se). Förbundet har inte heller samma krav på lärarbehörighet som Lärarnas Riksförbund (lr.se). Vid avtalsförhandlingar samarbetar LR och LF i Lärarnas Samverkansråd. Syftet med samverkan är att ge lärarnas krav mer tyngd i avtalsrörelser (lr.se). LF:s tidning *Lärarnas tidning* ges ut 20 gånger per år och är en av 13 olika medlemstidningar inom TCO-familjen (lararförbundet.se).



### 2.3.1. Mycket skiljer

Att känna till skillnaderna mellan förbunden är ett viktigt utgångsläge när vårt empiriska material ska analyseras. Utifrån begreppen ansvar och förutsättningar analyseras olika typer av artiklar, reportage och intervjuer i medlemstidningarna. Genom att känna till historiken bakom lärarförbundens olikheter ökas förståelsen för de bakomliggande orsaker till meningsskiljaktigheter och olika fokus i avtalsrörelsen som stundar.

Fram till 1966 hade lärare som offentligtanställda inte full förhandlings- och konflikträtt. Besluten om konflikträtt togs ogärna eftersom det innebar att lärarna inte bara var statens talesmän, utan även blev till en motpart. 1969 avskaffade Sveriges lärarförbund, föregångare till dagens lärarförbund, kravet på genomgången lärarutbildning för att kunna bli medlem i fackföreningen. Det hade blivit viktigare för förbundet att hindra underbud i avtalsförhandlingarna än att ställa krav på yrkesexamen. Sveriges lärarförbund kämpade för en utjämnad lönesättning och den löneutveckling lärarna hade, skedde efter tariffer utifrån bland annat antal yrkesverksamma tjänsteår. Detta står i stark kontrast till vad SKL idag vill genomföra; en individuell lönesättning där resultat premieras. Lärarnas riksförbund kämpade i motvind, då de ville ha ökad lönespridning. Lärarna förväntades ofta vara aktiva samhällsmedborgare med ett samhällsansvar och engagera sig i samhällsfrågor och politik. De skulle vara förebilder och ansvaret sträckte sig långt utöver yrkesutövningen. Läraryrket sågs länge vilket inom lärarfacken med tiden kom att betrakta som allt mer otidsenlig (S. Persson 2008).

En av Sveriges lärarförbunds hjärtefrågor var tanken på enhetsskolan och enhetsläraren. Med en utbildning som täcker kompetensen för hela grundskolan gick Sveriges lärarförbund mot LR som ansåg högre ämneskompetens och behörighetskrav för särskilda stadier var den rätta vägen att gå. LR förespråkade en tydlig differentiering mellan lärarutbildningens utformning på lägre och högre stadier. I och med den nya lärarutbildningen som trädde i kraft 1988/1989 blev lärarna antingen behöriga 1-7 lärare eller 4-9 lärare vilket fick följden att Sveriges lärarförbund och LR började konkurrera om medlemmar. I grund och botten finns flera saker som skiljer förbunden åt och som svårgör ett gemensamt förbund. Möjliga förklaringar till att LR:s medlemmar önskade förbli ett eget förbund är att LR har organiserat lärare från de högre årskurserna och de har haft förhållandevis högre lön, och annat perspektiv på akademisk status. Arbetsvillkor och olika värderingar skiljer förbunden också åt. 1991 gick Sveriges lärarförbund samman med bland annat Skolledarförbundet och bytte namn till Lärarförbundet (Persson 2008 s.330-344).

### 2.3.2 Den stora frågan om arbetstiden

Lärare har en veckoarbetstid på 45,5 timmar. Dessa timmar fördelar sig på 35,5 timmar arbetsplatsbunden tid samt 10,5 timmar förtroendetid. Formellt är undervisningstiden avskaffad men ett riktmärke är ändå att lärare schemaläggs med 1080 minuter/vecka, det vill säga ca 18 timmar per vecka. Resterande 17 timmar går till andra ansvarsuppgifter samt det som åläggs läraren av arbetsgivaren. Årsarbetstiden ger flexibilitet. Den koncentreras till 194 dagar, jämfört med andra arbetstagare som vanligtvis arbetar ungefär 220 dagar (LR 2008/2009).

SKL driver frågan om att förändra lärares arbetstid. På vissa punkter är skolledarna eniga med SKL, dock finns det variationer. I en ledare i tidningen *Skolledaren* ”Ge rektorerna makten över skolan!” tydliggörs problemet med att rektorerna inte har de befogenheter som krävs för att förbättra skolans kvalitet (Skolledaren nr11/09). SKL betonar rektors centrala ställning och komplexa situation och menar att rektorerna, som ansvarar för helheten i skolan, inte har

möjlighet att fullt ut disponera lärarnas arbetstid utifrån den enskilda skolans behov och att en sådan ordning skulle vara otänkbar för chefer i andra verksamheter (skolledaren nr 11/09). Kraven från SKL är tydliga: 40-timmars arbetsvecka och fem veckors semester, men hur det ska se ut rent praktiskt är dock inte uttalat.

Vilket ansvar som åläggs lärare utöver undervisning påverkar lärarnas förutsättningar för att bedriva kvalitativ undervisning menar många lärare som kommer till tals i medlemstidningarna. Både SKL och lärarfacken är ense om att lärare har för mycket kringuppgifter som annan personal skulle kunna utföra. Den urskiljande punkten är att arbetsgivarna vill avreglera arbetstiden och därmed öka rektorernas makt över de anställdas arbetstid och LR vill i stället reglera arbetstiden så lärare inte utnyttjas att göra uppgifter som inte har med lärares ansvar att göra. Förberedelsetid och planeringstid ska regleras menar LR. Arbetsgivarna måste lita på lärarna, skriver förbundet i en debattartikel i *Göteborgs Posten* (GP13.12.09). De måste lita på att lärarna gör sitt jobb. Lärarna vågar heller inte lita på arbetsgivarna, eftersom i förra avtalet såg de sig svikna då de upplever att arbetsbördan har ökat i och med avregleringen av arbetstidsreglerna.

I Göteborgsposten tisdagen den 8 december 2009 kritiserar vd. för SKL Håkan Sörman lärarfacken. Han anser att lärarfacken genom sitt motstånd till nytänkande kring arbetstiden i kommunala skolor snedvrider konkurrensen på skolområdet till kommunala skolors nackdel. (GP 08.12.09) Friskolornas elever får mer undervisningstid än kommunala skolor. Han anser att alla skolor, friskolor så väl som kommunala, ska ha samma gällande regler kring arbetstiden. Sörman anser därmed att det är friskolorna som ska sätta riktlinjer för skolan, inte vice versa. Det är SKL som skapar en skev konkurrens i den svenska skolan kontrar läraren Johan Svensson i en replik till Sörman i Göteborgsposten (GP.se 08.12.09).

### **3. Syfte och frågeställningar**

Syftet med föreliggande uppsats är att diskutera föreställningar om "den gode läraren" och vilka förutsättningar som krävs för att dessa visioner ska kunna realiseras. Detta belyses utifrån följande mer precisa frågeställningar:

1. Hur har föreställningar om "den gode läraren" samt förutsättningar för läraryrket diskuterats i tidigare forskning?
2. Hur skrivs förutsättningar fram för att kunna utöva "ett gott lärarskap" i lärarfackens medlemstidningar, och då särskilt avseende arbetstidens användning och lärares ansvar? Vilka likheter och skillnader förekommer i förbundens visioner och diskussioner?"

## 4. Tidigare forskning

### 4.1. ”Den gode läraren”

”Den gode läraren” är någon som alla vill ha, elever, föräldrar, rektor, facket, kommunen och självklart regeringen och alla har därför en åsikt om hur en sådan lärare ska vara. Redan här snavar frågan egentligen på sin orimlighet. Det kan t.ex. framhållas att en god lärare ska vara arbetsam, ha tydligt ledarskap, ha hög ämneskompetens, vara intresserad, engagerad och finnas tillgänglig. Därtill anses i ofta att ”den gode läraren” behöver ha stor empatiförmåga, social kompetens och emotionell intelligens. Dessutom ska den gode läraren ha kunskaper och utbildning inom andra yrkesområden. Inte ovanligt hörs röster från lärare runt om i landet att de inte bara är lärare utan även psykolog, sociolog, kurator, ekonom och, polis för att nämna några. För att leva upp till de krav som utifrån ställs på hur lärare ska vara, skulle denne pedagog vara närmast gudalik. Den forskning som behandlas här är vald med hänvisning till uppsatsens frågor gällande de förutsättningar lärare idag har för att genomföra sitt uppdrag och det utökade ansvar som lagts på lärare sedan Lpo 94.

Matilda Wiklunds doktorsavhandling i pedagogik med namnet *Kunskapens fanbärare* har utgångspunkten i att undersöka den gode läraren i debattartiklar hämtade ur tidningen *Dagens Nyheter* under 1990-talet. Hennes kategorisering och kartläggning av hur den gode läraren framställs i media och vilka förutsättningar för läraryrket det finns tydliggörs av vad som publiceras som debattartiklar. Intressant i avhandlingen är hur medias maktfunktion framställs och hur den speglar verkligheten. Wiklunds avsikt är att förklara och kartlägga relationen mellan media och den allmänna åsiktsdebatten (Wiklund 2006).

Wiklund fann att det som representerar den gode läraren i DN är hög ämneskunskap, entusiasm för ämnet, ordning och reda, tydliga krav, etisk värdegrund, kvalitets- och resultatansvar, objektiv kontroll och sunt förnuft. Icke överraskande är det som Wiklund kallar ”de andras lärare”, dvs. de utbildningspolitiska motståndarnas motbild, en enhetslärare, innehavare av en utslätad allmänkunskap, har fokus på annat än ämnet, samt har en rädsla för normer. Denne ”andre lärare” tillskrivs otydligt flum, värderelativism, trivselansvar och otydlighet. Wiklunds kommenterar detta genom att koppla resultaten till genusfrågan. Varför är lärare i de yngre åldrarna betraktade som flummiga och omhändertagande? Dessa lärare är ofta kvinnor, noterar hon.

Individualiseringen har blivit ett nyckelord för ”den gode läraren” och ett sätt att kompensera skillnader i klassen. Vidare tenderar ”den gode läraren” att efterstäva en kundrelation i stället för en omsorgsrelation. Wiklunds avhandling är i flera hänseenden viktig då den lyfter fram aspekter på läraryrkets status och den bild som DN ger svenska folket. Media är ett maktmedel som projicerar sina väl valda formuleringar på en befolkning som tar till sig deras förklaringar om hur det är ställt i skolan. Wiklund skriver att i den egentliga diskursiva kampen som utspelas i DN står en nyliberal diskurs mot en konservativ, men de olika och ofta motstridiga diskurserna sammansmälts till en egen utbildningspolitisk linje. Den socialdemokratiska utbildningspolitiska linjen är diskursivt en motståndarposition och tillskrivs benämningar hemmahörande på ”den andra sidan” eller ”de andras lärare” (Wiklund 2006 s. 203).

### 4.2. Förändrat läraransvar

Åsa Söderströms doktorsavhandling i pedagogik, *Att göra sina uppgifter, vara tyst och lämna in i tid* behandlar ämnet elevansvar i det högmoderna samhället. Intressant i denna avhandling

är de problem som uppstår när elevansvar blir ledstjärnan i undervisningen. Syftet med avhandlingen är att beskriva och förstå elevers syn på elevers ansvar i jämförelse med skolans officiella ideologi som den uttrycks i skolans styrdokument. Valfrihet, flexibilitet och eget ansvar tycks vara nutida ledord och Söderströms resultat visar att det råder en samstämmighet mellan vad elever anser är deras ansvar och vad läraren anser. Kravet på ansvar sågs i synnerhet i termer applicerade på elevens individuella arbete. Söderström undersökte hur arbetspassen i skolan genomfördes och kom fram till slutsatsen att kopplingen mellan ansvar och inflytande var svår att hitta både i lärares och i elevers bild av elevens ansvar. Söderströms avhandling är intressant eftersom den kopplar samman läraryrkets arbetsmetoder, ansvarsuppgifter och yrkesroll med vad i elevers och lärares strukturering av elevers ansvar för skolarbetet ses som produktion och reproduktion av skolans form och innehåll (Söderström 2006).

Många lärare uttrycker oro för att elever inte kan ta ansvar för sitt skolarbete, skriver Söderström. Fokus i forskningen ligger i att kartlägga vissa förändringar i synsätt hos lärarkåren gällande ökat ansvar hos eleverna. Söderströms avhandling bidrar med att belysa elevens ansvar för sitt skolarbete, och detta ansvar inbegriper fler aspekter än vad som initialt var åsyftat. Lärares ansvar är att lära eleven ta ansvar, men i samarbete med föräldrar. Här kan man vidareutveckla frågan om vilken del av ansvarsbördan av elevansvaret som ligger på läraren egentligen? Att elever tenderar att göra precis det som förväntas är ingen nyhet eller överraskning. Tydligt är att elever med högutbildade föräldrar har störst chans att lyckas i skolan. (Skolverkets lägesrapport 2009) Söderströms forskning tydliggör varför diskussionen om individualisering blivit en skolproblematik.

I avhandlingen *Auktoritet och ansvar* av Joakim Landahl ligger fokus på hur läraryrket har förändrats under 1900-talet utifrån två olika aspekter, auktoritet och ansvar. Den moderne läraren inser idag att auktoritet inte längre existerar i samma bemärkelse som tidigare, om än alls. Läraren har inte längre elevens respekt i det faktum att han är lärare, utan respekt är något han idag måste förtjäna på olika sätt. Landahl talar om att ansvar istället har blivit omsorg om eleven. (Landahl 2006)

Landahl har inte haft fokus på de samhällseliga förändringar som påverkar skolan som till exempel segregering och demokratisering, utan fokus ligger istället på vad som kännetecknar skolan som samhälle. Landahl har med en historisk syn på de problem han tar med i sin bok och förklarar till exempel varför vi idag kan se att ljuga som ett så stort problem. Historiskt sett har en lögn haft större betydelse än vad den har idag, men straffet såg likadant ut nämligen att bekänna sin lögn. Han menar att auktoritet har den normbrytande eleven i fokus medan ansvar har den lidande eleven i fokus och idag talar man mer öppet om hur elever mår mot vad man gjorde i början på 1900-talet (Landahl 2006).

Den ökade intimiseringen mellan lärare, elev och förälder bidrar till att privata problem lättare kommer upp till ytan och läraren tvingas förhålla sig till dem. Från att tala om hygien i skolan i början på 1900-talet får läraren i dagens skola ta hand om sorger hos eleverna. Idag är mobbningen en sådan fråga som fokuseras och kampen mot mobbning är uttryck för både fostran och omsorg, menar Landahl. Boken har ett intressant utgångsläge då den beskriver läraryrkets omvandling ur ett ansvarsperspektiv. Genom att peka ut olika aspekter på läraryrket som bland annat straff, belöning, nätverkande mobbning, lögn och förhandlingar har Landahl velat utvidga frågan om vad lärares arbetsvillkor består av. Genom att kontrastera nutid och dåtid kan man skönja vilka förändringar som har gjort att lärares förutsättningar och arbetsvillkor har förändrats. Landahl framhäver orsaker som lögnens avdramatisering, det

rättvisa straffets försvinnande, framväxten av en krispedagogik, samt massans upplösning som indikationer på en skola och lärararbete i förändring.

Ytterligare en historisk analys gör Sofia Persson i sin doktorsavhandling *Läraryrkets uppkomst och förändring* som är en sociologisk studie av lärares villkor, organisering samt yrkesprojekt. Dessa tre delar av läraryrket sätts i relation till tre omorganisationer av den svenska grundskolan. Förutom att hon diskuterar hur lärarna själva varit en bidragande kraft i förändringsarbetet, diskuterar hon viktiga förändringar som skett inom skolsystemet, från uppkomsten av grundskolan och grundskollärarkyrket, uppkomsten av en centraliserad obligatorisk skola med dess lärarprofession och fram till det idag ledande decentraliserade obligatoriska skolväsendet med mångfacetterade villkor för lärarna. Ytterligare ett mål med avhandlingen är även ett försök att förklara lärarens yrkesprofession utifrån social förändring och stabilitet. Vinklingen i arbetet med framväxten av två lärarförbund och de historiska orsakerna till den lärarfackliga problematiken är viktig för oss när avtal, yrkesstatus, förutsättningar och lön diskuteras (Persson 2008).

### **4.3. Förändrade förutsättningar för lärare**

Marianne Dovemarks avhandling i pedagogik och didaktik, *Ansvar – Flexibilitet - Valfrihet, en etnografisk studie om en skola i förändring* lyfter fram problematiken med ett samhälle i förändring. Dovemarks diskussion om skolans reproducerande roll tar vid där Söderström lämnar. Dovemark redogör för bakgrunden av skolans omstrukturering och vilka konsekvenser denna har fått, och lyfter fram förskjutningen av läroplanens intentioner. Dovemarks forskning bottenar i ökade klyftor i klassrummet och dessa påverkar lärares förutsättningar för hur de yrkesmässigt ska förhålla sig till ett svenskt samhälle i förändring (Dovemark 2004).

Lärare som kan individanpassa undervisningen, lära elever att ta ansvar, lära eleven lära och välja samt skapa förutsättningar för elevernas lust till lärande premieras. Detta genom att tillmötesgå eleverna i deras personliga val. Elevens förmåga till att ta till sig dessa förväntningar mäts i begrepp som ”stark” eller ”svag” i ett system som premierar ansvarstagande och individuellt arbetssätt. Att lyckas i den moderna skolan handlar om att kunna avläsa vad som förväntas. De som har stöd hemifrån och förmåga att koda av vad som förväntas av dem lyckas då eleverna ser utbildning som en handelsvara för framtiden. Att emotse elevens personliga val är något som exempelvis Kunskapsskolan har som pedagogisk inriktning. Hur homogen blir inte då det elevklientel som har förmåga att avläsa de rätta koderna?

I skolverkets Lägesbedömning 2009 framgår tydligt fyra huvudorsaker till resultatskillnader och den negativa resultatutvecklingen i grundskolan. De stavas individualisering, decentralisering, segregering och differentiering. Föräldrars utbildningsnivå är den faktor som påverkar de resultatskillnader som uppmätts mest. Kön och etnicitet är också faktorer som spelar in, fast inte i lika stor utsträckning. Val av skola har fått en ökad betydelse samt kamratrelationer och vilka förväntningar lärare har på eleven. Ur likvärdighets hänseende är skolornas allt mer homogena grupper problematiska. En hypotes som presenteras är att skillnaderna mellan barn till låg- respektive högutbildade föräldrar får konsekvenser i skolan. Elever med särskilda behov har ökat och boendesegregationen har fördjupats i storstäder.

I rapporten tydliggörs att den generella effekten av lärartäthet inte kan påvisa skillnader i elevernas resultat. Extra resurser i form av mindre klasser och ökad lärartäthet har en avsevärd

effekt för elever utan stöd hemifrån eller med sämre förutsättningar. En mycket stor påverkan kan ses i undervisningsmönster. Individualiseringen innebär att undervisningen sker i allt större utsträckning i form av eget arbete. Ansvar för lärandet blir då elevens ansvar i större utsträckning än när läraren har katederundervisning. Stöd hemifrån och föräldrars utbildningsnivå har även här fått ökad signifikans. Läraren använder mindre tid än tidigare till att ha genomgångar, berättande och repetition. Elever som är i behov av särskilt stöd har fått stora svårigheter att klara individuella uppgifter.

Ett individuellt arbetssätt särskiljer elever, de som kan från de som inte kan arbeta på egen hand. För att motse kraven på individualisering har skolan fått ett differentieringsproblem. I rapporten framhålls: "Det man vinner på att placera högpresterande elever i samma grupp, förloras i motsvarande utsträckning om man placerar svagpresterande elever tillsammans" (Skolverket 2009). Om pedagogiskt stöd ska ha någon effekt så skall extra resurser sättas in i gruppen och elever med större behov ska inte särskiljas från gruppen. Utifrån denna rapport visar empirisk forskning orsakerna bakom de problem som lärare i sin yrkesutövning måste förhålla sig till och vilka förutsättningar lärare har i sitt dagliga arbete.

I en utredning lyfts decentraliseringen fram som lösningen på en tidigare alltför centralt styrd skola. I kap 2, att arbeta med skolans kursplaner, diskuteras att en ny läroplan bör utformas på ett sådant sätt "att de klargör vad elever bör lära sig, samtidigt som de ska lämna ett stort utrymme för lärare i samverkan med elever och hem välja stoff och arbetsmetoder" (SOU 1996:22s. 59). Då dessa kursplaner är allmänt hållna lämnar de ett stort utrymme både för lärare och elever att bestämma innehållet i undervisningen och även hur man ska nå målen. I kursplanerna i 1980 års läroplan (Lgr 80) som byggde på stadiindelning innehöll kursplanerna detaljerade krav på vad eleverna skulle göra i respektive ämne och det fanns anvisningar om hur man bör arbeta. Trenden går mot ett mer styrt synsätt i de läroplaner som nu är under omarbetning, fast det återsår att se hur de kommer att förankras i kursplanerna. Vid en jämförelse kan Skolverkets rapport 2009 där individualiseringen och egna arbetet framhålls som en anledning till sänkta kunskaper hos eleverna, kontrasteras med SOU:1996:22 där det framhålls att ökad individualisering och fler aktörer ska bestämma över undervisningens innehåll. Idag kan man i efterhand notera problematiken kring decentraliseringen.

#### **4.4. Sammanfattning**

Utifrån våra centrala begrepp "den gode läraren", ansvar och förutsättningar behandlas berörd forskning. För vår studie har forskningen fått betydelsen av att påvisa signifikansen av vilka förutsättningar som måste finnas för att ett reellt ansvar kan läggas på den enskilde läraren. För att läraren ska kunna ta ett personligt ansvar krävs engagemang, men utan förutsättningar i form av tydliga riktlinjer om ansvarsfördelning och befogenheter befinner sig läraren i en gråzon mellan det som förväntas av honom och det som han faktiskt har kunskap och befogenheter att åstadkomma. I denna uppsats framgår att lärare har fått både förändrade förutsättningar och förändrat läraransvar med tillhörande arbetsbörda sedan Lpo 94 trädde i kraft. Vi vill lyfta fram denna problematik för att läraren ska kunna vara och förbli "god" både nu och i framtiden, en hållbar god lärare. Vi har lyft fram de konsekvenser som Lpo 94 har fått på läraryrket i fråga om skolverkets rapport 2009, SOU 1996:22 och de av oss utvalda avhandlingar som skrivits med fokus på lärares utökade ansvar och förändrade förutsättningar. Vi har valt att behandla just denna litteratur med tanke på de resultat vi fått fram genom de publikationer i lärarförbundens tidningar under 2009 som direkt har med "den gode läraren" och hans förutsättningar och villkor att göra.

”Den gode läraren”, lärares ansvar och förutsättningar har således på olika sätt behandlats inom tidigare forskning. Denna uppsats bidrag är att belysa dessa teman utifrån lärarnas eget perspektiv genom en analys av lärarförbundens medlemstidningar.



## 5. Metod

### 5.1. Vad är en god lärare?

”Den gode läraren” är något som alla vill ha: elever, föräldrar, rektor, facket, kommunen, regeringen och så vidare. Det finns inga undantag. Vad är då ”den gode läraren”? I media gestaltas hon/han ofta indirekt och utifrån ett kritiskt perspektiv. Är något negativt är oftast motsatsen något positivt och i fallet med negativa artiklar kan man då finna spår av en önskvärd motpol. Vi har i vår undersökning valt att se på de två lärarförbundens medlemstidningar, *Skolvärlden* från LR och *Lärarnas tidning* från LF. Anledningen till att vi valt dessa två tidningarna är att lärare sällan gör sig hörda i media men i lärarförbundens tidningar är det lärarnas röster som blir hörda. Vi vill alltså undersöka hur lärarna anser att ”den gode läraren” förutsättningar ser ut i dagens skola.

### 5.2. Undersökningens genomförande

Vi har valt att ta reda på hur ”den gode läraren” förutsättningar framställs av de två dominerande lärarfackförbunden; ”Lärarnas riksförbund” (LR) och ”Lärarförbundet” (LF). Dessa båda fackförbund har på vissa punkter samma slutmål medan de på många andra punkter skiljer sig åt. Vi har därför valt att se vilka likheter och skillnader som finns i hur de båda fackförbunden anser hur ”den gode lärarens” förutsättningar ser ut. Vidare är vi intresserade av att se om några utav argumenten rör sig kring lärarnas arbetstider som idag åter har kommit i fokus samt hur lärares ansvar framställs.

För att vi ska kunna genomföra vår undersökning har vi valt att inrikta oss på artiklar från tidningar de båda fackföreningarna publicerar, ”*Skolvärlden*”(LR) och ”*Lärarnas tidning*” (LF). I vårt materialhämtande har vi valt att avgränsa oss till 2009 års publikationer av de båda tidningarna. De centrala begrepp vi är intresserade av att undersöka är ”den gode lärarens” förutsättningar i perspektiv från arbetstiden och lärares ansvar. Vi har inte valt några särskilda artiklar utan utgår ifrån debattartiklar, reportage, ledare samt intervjuer i de tidningar vi valt, då vi anser att det som trycks på ett eller annat sätt representerar vad fackförbundens tidningar har för syn på en lärares förutsättningar. Antalet artiklar vi har valt att arbeta med är elva från *Skolvärlden* och tolv från *Lärarnas tidning*. Anledningen till att det blev denna uppdelning med artiklarna var i huvudsak att det var de som behandlade det vår undersökning inriktar sig mot. För att relevansen i urvalet av debatt och reportage samt intervjuer och ledarartiklar ska bekräftas och analyseras har vi valt att hålla oss till följande frågor:

Finns det artiklar med i både *Lärartidningen* och *Skolvärlden* som berör samma frågor? Finns det olika vinklingar av samma ämne?

Utifrån vems intresse är artikeln skriven och varför är den publicerad i tidningen?

På vilka sätt fångar artikeln lärares förutsättningar för sitt yrke, didaktiskt, socialt, politiskt och ekonomiskt?

Finns det motsägelser eller åsiktsskillnader i olika publikationer i samma eller olika tidningar?

Det är en kvalitativ undersökning som har gjorts. En kvalitativ undersökning innebär att det väsentligaste innehållet väljs ut genom noggrann läsning och analys av textens kontext. Ett viktigt skäl till att vi valt att arbeta med kvalitativ analys är för att fånga in det i artiklarna som är relevant i vår undersökning. Genom att använda sig av kvalitativ analys kan vi finna ut toner som ligger under ytan och som kommer fram under tiden vi analyserar texterna (Esaiasson m.fl., 2009 s 237).

För att på bästa sätt arbeta med texterna har vi genomfört en operationalisering för att kunna upprätta ett analyschema. Med operationalisering menas med att vi brutit ner vår frågeställning till mer konkreta frågor som ställts till materialet, något som vi kallar analyschema. I andra sammanhang kan operationalisering gälla till exempel konkretisering av frågeställningar till intervjufrågor i en intervjuguide (Esaiasson m.fl., 2009 s 59). ”Textanalytikern väljer kanske istället att tala om sitt *analyschema* som uppbyggs av *enheter*, *dimensioner* och *kategorier*” (Esaiasson m.fl., 2009 s 49). Ett analyschema används för att kartlägga vilka kriterier som vi bör hålla oss till för att finna ut de delar i texterna som är relevanta för vår frågeställning.

Till utvalda publicerade artiklar har vi valt att i ett analyschema ställa följande frågor:

- Hur skriver fackförbundens medlemstidningar fram att läraryrket bör vara, med särskilt fokus på lärares ansvar i skolan?
- Vilka förutsättningar måste enligt fackförbundens medlemstidningar föreligga för att läraryrket ska vara som det bör vara med särskilt fokus på arbetstid?
- Vad menar fackförbundens medlemstidningar kännetecknar lärares arbete idag och vilka förutsättningar menar fackförbundens medlemstidningar präglar lärares arbete idag?

Avsikten med analysen av artiklarna i de två lärartidningarna var att upptäcka hur respektive fackförening ser på ”den gode lärarens” förutsättningar. Anledningen till att vi valt att studera två tidningar att se på är för att de representerar två lärarförbund och grupper av lärarna något som innebär likheter och skillnader i hur ”den gode läraren” förutsättningar framställs. Vi har även med arbetstiden som en aspekt i det vi undersöker då det på senare tid har skrivits om den som en viktig del i de kommande avtalsförhandlingarna. Lärares ansvar är också en viktig aspekt att ta med, då mycket i att vara lärare är att stödja elevers eget ansvarstagande, att skriva omdömen, planera, rätta prov och mycket annat. Anledningen till att vi är intresserade av att behandla ansvarsaspekten är att lärares ansvar påverkar på mer än ett sätt bland annat fostransuppdraget som genomsyrar de yrkesetiska reglerna.

### 5.3. Styrkor och svagheter

Eftersom LR och LF är de två huvudsakliga fackföreningarna för lärare och det är de som handhar avtalsförhandlingar anser vi att deras syn på ”den gode lärarens” förutsättningar har stor tyngd inom läraryrket. Det som är mindre bra med att välja fackföreningarnas egna tidningar är att det inte är så många utanför läraryrket som ser vad som står eller deltar i de debatter som förs i tidningarna. Genom att vi väljer två tidningar med fackligt förankring begränsar vi även vilka som gör sig hörda i vårt arbete. Detta har till följd att inte debatten syns i övriga media samt att det bara är fackanslutna lärare som hörs i den analyserande debatten om ”den gode lärarens” förutsättningar.

En problematik med att vi har valt kvalitativ analys av texterna som metod är att vi tolkar vårt material (Esaiasson m.fl., 2009 s 242). Vid tolkningar av material kan man finna ut många olika nyanser. Genom god begreppsvaliditet och hög reliabilitet så vill vi uppnå god resultatsvaliditet, det vill säga att vi undersöker det vi säger att vi undersöker. För att få så god begreppsvaliditet som möjligt krävs det att vi preciserar de centrala begreppen och följer upp dessa i mer konkreta analysfrågor till materialet. Om vi har brister i vårt analyschema innebär det att vi i vår undersökning kommer upprepade gånger kommer att begå samma fel,

dvs. göra systematiska fel (Esaiasson m.fl., 2009 s 64-65). Men för att vi ska få god resultatsvaliditet krävs inte bara begreppvaliditet utan även hög reliabilitet, dvs. noggrannhet och pålitlighet i vår undersökning. Med detta menas frånvaro av slumpmässiga och osystematiska fel. Bristande pålitlighet är ofta inget som man medvetet gör utan det handlar snarare om till exempel dåliga anteckningar och slarv. Det hjälper inte hur bra vårt analyschema är om vi samtidigt är slarviga när vi analyserar materialet (Esaiasson m.fl., 2009 s 70). När dessa båda krav är uppfyllda får undersökningen god resultatsvaliditet. Begreppsvaliditeten i vår undersökning är enligt vår mening välarbetad och noga analyserad, och reliabiliteten är bra. Problematiken i vår undersökning däremot är de artiklar vi valt ut. Då detta urval är beroende av vår tolkning som så mycket annat i en analys av texter kan det förkomma vissa svagheter i materialet. En styrka med vårt arbete, för trots att det inte alltid framgår i de offentliga debatterna så har lärarna en röst. En annan styrka är att vår analys bygger på en jämförelse mellan två tidningar vilket innebär att likheter och skillnader mellan förbundens versioner och argument blir tydligare.

Generaliserbarheten i vår undersökning är inte så stor eftersom vi har ett begränsat urval med människor i en specifik yrkesgrupp, lärare, som gör sig hörda i vår undersökning. Då vi valt ut artiklar försökte vi få med liknande artiklar från vardera tidning, men det var inte alltid lätt. Under arbetets gång har vi flera gånger fått upp ögonen för hur olikheter och likheter kan gestaltas. Om man har ambitionen att kunna generalisera en undersöknings resultat är det en fördel med ett större antal enheter än de vi använt i vår undersökning, vilket kan ses som en svaghet för resultatet. Kontextualiseringen, dvs. kopplingen mellan våra artiklar och tidigare forskning på området, bidrar dock till att styrka vårt resultat. Vår undersökning skulle kunna användas i form av analytisk generaliserbarhet dvs. genom överföring av begrepp och teman i andra sammanhang och studier.

Forskningsetik handlar bland annat om noggrannheten i undersökningen. ”Man kunde ändå säga att *forskarens eget etiska ansvar* i en mening utgör grunden för all forskningsetik.” ([www.codex.vr.se/forskarenetik.shtml](http://www.codex.vr.se/forskarenetik.shtml)). Förutom det egna etiska ansvaret måste forskare och andra som bedriver undersökningar ta hänsyn till de yrkesetiska reglerna som finns. Den yrkesetik forskare måste följa innebär att uttala och uttalade normer som redogör för vad som är god vetenskap. Det gäller även för forskare som för alla andra att följa lokala regler, anvisningar och normer för uppträdande. Till sist så har alla olika kategorier forskare skilda kodex för vad som gäller forskarrollen ([www.codex.vr.se/forskaretik.shtml](http://www.codex.vr.se/forskaretik.shtml)).

Forskningsetik finns med i alla former av undersökningar och arbeten men den framkommer tydligare då man arbetar direkt med människor, i till exempel intervjuer, och mindre direkt när man arbetar med artiklar som vi gör. Vi har däremot försökt vara noga med att inte feltolka någon av de artiklar som vi analyserar då den kan få en helt annan betydelse än vad skribenten menade.

## 6. Resultat

I detta kapitel "Resultat" vill vi belysa lärarförbundens syn på "den gode lärarens" förutsättningar och ansvar är. Inledningsvis analyseras "den gode läraren" utifrån lön och lönegarantier samt vad en lärares huvuduppdrag handlar om. Vidare behandlas lärares ansvar och ansvarsuppgifter som bland annat de skriftliga omdömena. Under avsnittet om ansvar diskuteras distansundervisning och hur lärares ansvar kan gestaltas om undervisningen sker på distans. Vidare analyserar vi lärares förutsättningar där vi tar upp både den fysiska och psykiska stressen och problematiken lärare brottas med. I avsnittet behandlas även den omstridda arbetstiden som är aktuell i kommande avtalsrörelser. Till sist sammanfattas de likheter och skillnader som föreligger mellan tidskrifternas artiklar.

### 6.1. "Den gode läraren"

De förtroendevalda i LR och LF har lagt fast huvudlinjen i kommande avtalsrörelse, står det publicerat i *Skolvärldens* nätupplaga den 10 december, och det handlar både om lönerna och om arbetstiden. Det argumenteras mot att lärarna under en längre tid haft sämre löneutveckling än andra jämförbara yrkesgrupper. Kraven de framför är att förtroendetiden ska vara kvar, undervisningstiden ska ha ett tak och löneökningarna måste bli större än andra gruppers (Skolvärldens nätupplaga 10.12.09).

I debatten om lärares arbetstid kommer diskussionen också in på lönerna och vem som ska bestämma vem som får vad i löneökning. I Lärarförbundets tidning, *Lärarnas Tidning* har arbetstidsfrågan debatterats under året. I en ledare från den 30 oktober i år anses att SKL i stället för att lägga kraft på att debattera förtroendetiden istället bör stödja skollädaarna i att de ska få rimliga förutsättningar för att klara det pedagogiska ledarskapsuppdraget (*Lärarnas Tidning* nr 11/09). SKL vill att de centrala parterna inte ska lägga sig i avtalsrörelsen och lita på lokala avtal. Lärarförbundet kommer enligt artikeln inte att skriva på ett centralt avtal utan garanterade lägsta nivåer. Avtalet som tecknades 2007 mellan LF och SKL har fått följden minskad lönespridning, fastän arbetsgivaren sedan länge har velat ha individuella löner. Detta avtal har dock inte hållits enligt LF (*Lärarnas Tidning* nr 11/09).

Lärares huvuduppdrag är att förmedla kunskap och därför menar Lars Hemzelius, ordförande i gymnasienämnden i Trelleborg, att man kan använda de resultat som elever fick på nationellt prov i nian och jämför med det resultat de får på gymnasiet som grund till lärares löner (Skolvärlden nr 4/09). "Den gode läraren" ska enligt denna utsago alltid kunna höja en elevs förståelse och kunskap inom ett ämne för att få bättre löneutveckling. Det är olyckligt att inte skollädaare kan premiera de bästa lärarna med högre lön. De har varken modet eller makten att göra det. Staten måste också ta ett ökat ansvar för skolan då SKL:s budskap enligt LF är tydligt: "Inga centrala löneökningar, arbetsgivaren ska ha större inflytande över förtroendetiden, inga garantier för individuella löneökningar samt ett lokalt löneutrymme på 2 procent" (*Lärarnas Tidning* nr 11/09 s10).

Lars Hemzelius anser att man kan se om elevers kunskaper har blivit större eller mindre och att det ska ligga till grund för lärares löner. Lars Hemzelius tror att om man gör denna jämförelse under en period på fem-sex så kan man se ett mönster i hur läraren påverkar elevernas kunskaper. Syftet med denna jämförelse är att man vill kunna belöna de lärare som gör ett bra arbete på ett sätt som inte annars kan mätas. "Det är de lärarna man önskar skulle undervisa ens egna barn" säger Lars Hemzelius (Skolvärlden nr 4/09 s. 5). Han menar vidare att LR hela tiden framhåller hur viktiga pedagogerna är för resultaten och då ska man ju inte vara rädd för att belöna ett bra arbete i klassrummet med högre lön (Skolvärlden nr 4/09).

Det finns forskning som gör att Lars Hemzelius uttalanden om lärares lönesättning beroende på elevers resultat inte fungerar eftersom elever har helt olika skolbakgrund. Vissa elever har mer prov och andra har färre prov. Forskningen visar på att fler prov är bättre för inläringen (Lärarnas Tidning nr 6/09). Ser man då på Hemzelius uttalande och drar paralleller till forskningen som nämns i *Lärarnas Tidning*, är en gymnasielärares lön beroende på hur många prov eleverna hade på högstadiet.

Det är således fler prov som ger hållbara kunskaper, inte betyg, menar de två hjärnforskarna Jonas Olofsson och Martin Ingvar. Intressant med studien är att den visar att inläring inte gynnas bäst av repetition utan genom upprepad testning av det man lärt sig. Testningen utfördes så att man blir tvingad att formulera svaret på frågor genom återkallandet av minnet och detta är en starkare metod för konsolidering av existerande kunskap än att förnya den genom repetition. I en studie i november framhävs även att testning av inlärd kunskap förhindrar ny faktainläring. Tydligt kan då sägas att testning bör ske som en effektiv minnesträning. Vad forskarna även kom fram till var att minneseffekten uppstod helt utan att prestationen kopplades till betyg eller bedömning (Lärarnas Tidning nr 6/09). Resultaten av forskningen går i samklang både med krav på ökad dokumentation och med de krav på ständiga mätningar som Skolminister Björklund anser hjälper eleven i sitt lärande. När eleven ska minnas enligt den modell forskarna Olofsson och Ingvar kommit fram till, blir kraven på dokumentation större och mer tidsödande.

Sammanfattningsvis har vi i tidningarna identifierat följande aspekter i förbundens visioner om läraryrket: att läraren duglighet är beroende av elevers prestationer, men också att lärarens förmåga att bidra i utvecklingen av elevers kunskap är viktig. Detta bör enligt några artiklar ligga till grund för lärares individuella lön, samtidigt som andra artiklar problematiserar hur elevers bakgrund även spelar in i vid deras prestationer. Omsorgsdimensionen (se t.ex. Landahl 2006) förefaller inte vara lika framträdande i *Skolvärlden* som i *Lärarnas tidning*. I tidningarna framgår inga skillnader eller skillnader vad gäller framställningar av "den gode läraren". En möjlig förklaring till detta kan vara förbundens delvis skilda medlemskategorier (Persson 2008). Förbundens föreställningar om "den gode läraren" har vissa likheter och skillnader med Berge och Johanssons analys av skildringar av läraryrket i statliga utredningstexter i det att lärare ska stimulera, väcka och tillfredsställa elevers lust till att lära (Berge & Johansson 2002)".

## 6.2. Lärares ansvar

Frågan om lärares ansvar är omtvistad och många har åsikter om vad som ingår i en lärares uppdrag. En gemensam utgångspunkt förefaller dock vara att det är ett krävande yrke att vara lärare. Metta Fjelkner, ordförande för LR, menar att lärare idag inte bara ska vara goda pedagoger utan även socialarbetare som tar sig an elevers problem samt administratör och att marknadsförare av skolan. Många av dessa uppgifter är inte lärare utbildade till och hon menar att det är sådant som gör att pressen på lärare har ökat. Många uppgifter läggs till men ingen tas bort (Skolvärlden nr 2/09).

Under 1990-talet gjordes det en reform i skolan i och med Lpo 94. Genom denna reform skulle elever få ett större inflytande på undervisningen i skolan. Redan 1996 kom det en utredning från statens offentliga utredningar (SOU) där de tar upp elevers rätt till att påverka undervisningen (SOU 1996 s. 11)<sup>1</sup>. Ett steg i denna process har blivit att utbildningen blivit

---

<sup>1</sup> Se uppsatsens kapitel om tidigare forskning.

mer individualiserad. I 1990-talets kursplaner och läroplaner uteblev direkta anvisningar om metoder och innehåll i undervisningen. Genom att man utformade läroplanerna på det sättet ville man ge lärare mer utrymme att forma undervisningen efter elevers förutsättningar och behov. Resultatet av uteblivna anvisningar är att undervisningen har blivit mer individualiserad med mer eget arbete eller grupparbete. Lärarledda lektioner i helklass blir allt färre och elevers resultat påverkas negativt om de inte får hjälp hemifrån (Skolverket pressmeddelande 25 sep 2009).

Kunskapsskolan är väldigt positiv till det individuella lärandet (Lärarnas tidning nr 9/09). Men det är inte bara skolverket som har uppmärksammat riskerna med individuellt arbete. I en pilotstudie som analyserat lektioner från 1968 och 2003 visar på att den komplexitet som idag finns i skolan kan slå tillbaka mot de svaga eleverna. Denna studie visar att i dagen skola så tar elever och lärare i stort sett lika många initiativ till frågeställandet i skolan och med detta menar Martin Harling, doktorand vid Göteborgs universitet, att skolan förstärker skillnader mellan eleverna. ”Det är större skillnader mellan eleverna när de går ut skolan än när de började” menar Harling (Lärarnas tidning nätupplaga 2009-11-02).

I en intervjuartikel framhåller barnombudsmannen Fredrik Malmberg vikten av att ge barnen mer inflytande i skolan. Han anser att elever har rätt till inflytande enligt barnkonventionen, men de vuxna måste ta ansvar för beslut och i skolan blir det lärares ansvar att se till att eleverna klarar av att ha det inflytande. Malmberg påpekar vidare att skolan måste stå för barns lika rättigheter och relaterar till bland annat simundervisning och att vissa barn utestängs från vissa delar av skolans sociala gemenskap (Lärarnas tidning nr 1/09).

Segregationsproblemet (Skolverket 2009) gör att lärare ställs inför nya utmaningar och ansvarstaganden. Att simundervisning är ett stort problem i en del skolor är läraren Heydar Taras på det klara med. Han arbetar på en skola i Stockholm där de omkring 60 % av eleverna har utländsk bakgrund. De flesta av dessa elever kommer från hederskulturer där flickors oskuld är viktigt för hela familjens rykte. Att visa sig i baddräkt inför pojkar kan starta ett rykte som kan skada familjen. Wolfgang Johansson, rektor på skolan, anser att om man informerar föräldrarna om att vissa moment måste ingå i undervisningen, till exempel simning, för att eleven ska få godkänt så är det oftast inga problem. ”Vi bemöter föräldrar och elever med respekt och försöker hitta individuella lösningar” säger Wolfgang Johansson (Skolvärlden nr 8/09 s6). Simningen har skolan löst genom att flickorna åker till en simhall med kvinnliga lärare och pojkarna till en annan simhall. Denna information ligger på läraren att under utvecklingssamtal och föräldrasamtal framföra till föräldrarna. Då det många gånger är föräldrar som inte kan svenska krävs det tolk för att få fram informationen. Heydar Tara anser att resultatet är värt det arbete som måste göras (Skolvärlden nr 8/09).

I en debattartikel synliggörs ett annat ansvar som lärare har fått sig tilldelat, nämligen de skriftliga omdömena. Uppföljning av vad elever har för kunskapsnivåer och var de befinner sig i sin sociala utveckling görs med nationella prov, skriftliga omdömen och åtgärdsprogram för de som inte ligger så bra till. Arbetet med detta är några av de krav som ställs på lärare. Vidare påpekas i artikeln att när en lärare efter all elevuppföljning ska ta tag i lektionsplaneringen är denne så trött att kvaliteten på undervisningen blir haltande. Helena Weiss Larsson, rektor för en F-9 skola, uttalar sig om den omöjliga situationen i skolan. Lärare får allt mindre tid till undervisningen då mycket tid och energi läggs på annat som skriftliga omdömen (Lärarnas tidning nr 18/09). På ett LR möte i Karlstad stod 1-6 lärarnas arbetstid i fokus. Lärarna menar att de knappt har tid till raster under arbetsdagen och att ledningen utnyttjar den tid som är förlagd på skolan och att lärarna då ska vara med eller runt

eleverna samt förbereda lektioner hela tiden. Lärarna menar att skolan faktiskt får anställa rastvakter så de kan få rast. Att sitta med eleverna på lunchen är inte att ha rast menar en del, de gör det gärna men sen ska de få tid till sin egen rast. Lärarna menar också att det är många arbetsuppgifter som inte syns trots att många lärare försöker skriva ner allt de gör. Att skriva omdömen tar också väldigt mycket tid menar lärarna på, om de ska kunna skriva omdömen som de kan stå för vid ett föräldramöte. ”Om skriftliga omdömen och individuella utvecklingsplaner ska få plats inom arbetstiden, måste något annat bort, är de överens om” (Skolvärlden nr 2/09 s13).

De skriftliga omdömena har medfört mer struktur på utvecklingssamtalen men de har inte bidragit med någon ny kunskap. Lärarna visste redan innan hur eleverna låg till. Många timmar har gått åt till rektorsmöten angående de skriftliga omdömena och dess utseende. Det är svårt att enas om vilka mål som ska vara grunden i omdömena. En del lärare är irriterade över att just lärarna på varje skola ska göra allt arbete med omdömenas utformande. En del lärare väntar på att kommunerna ska skriva gemensamma mål. Några lärare på Hedebyskolan menar att det inte är svårt att beskriva hur eleven ligger till kunskapsmässigt utan att det som är svårast att sätta ord på är om en elev mår dåligt. Det är även meningen att lärarna själva skulle sätta upp de mål som skulle användas i omdömena (Skolvärlden nr 7/09).

Även om många av lärarnas ansvarsområden kan knytas till att deras arbete gäller barn i olika åldrar, finns det vissa områden som mindre självklart är en del av lärares ansvar. Camilla Bertilsson, lärare på lågstadiet, menar att det ingår i en lågstadielärares uppgifter att fostra barnen socialt, att lära dem vara aktsamma med sin närmiljö oavsett var de befinner sig. På den skola där hon arbetar plockar både pedagoger och elever upp runt skolan under de två miljöveckor de har under ett år. Hon tror att attitydförändringar kommer hos ungdomar på högstadiet som gör att de inte vill plocka upp skräp, som ett sätt att revoltera. Arbete med att göra barn uppmärksamma på sin närmiljö är något som måste pågå kontinuerligt, tanken är att göra barn delaktiga och att de ska förstå effekterna av sitt handlande (Skolvärlden nr 10-11/09).

Ett annat ansvarsområde som är nytt och omdiskuterat är om det verkligen ska ligga på lärare att handha vab-intyg (vård av barn-intyg). Om det skulle visa sig att det inte stämmer med att barnet varit sjukt den dagen så kan läraren i fråga dömas för tjänstefel eller osant intygande. I det cirkulär som SKL har skickat ut till skolorna står det inget om ansvarsbiten påpekar Iréne Reuterfors Mattson jurist på SKL. Det är upp till huvudmannen att organisera vem som skriver på intyget. Karin Ernfors jurist på Lärarförbundet, menar ”Den som skriver under ansvarar för att uppgifterna är korrekta” (Lärarnas Tidning nr 4/09). Det innebär att en lärare som inte har full insikt i om en elev var på lektionen och skriver på i bara farten kan bli dömd i rätten för osant intygande eller tjänstefel. Däremot kan det vara svårt att bevisa att det är osant intygande eller tjänstefel som begåtts. Lena Grapp kommunjurist i Västerås menar tvärtom att lärare inte kan bli fällda då underskrift på ett vab-intyg inte faller in under brottrubriceringen för osant intygande (Lärarnas Tidning nr 4/09).

### **6.2.1. Distansutbildning - alternativ som motverkar sitt syfte?**

Även om distansundervisning inte egentligen är ett nytt ansvarsområde så är det ett nytt sätt att undervisa på och då ytterligare ett ansvar för lärare. Skolverket öppnar ett förslag om att skoltrötta elever ska kunna få läsa på distans. Riksdagsledamoten Mats Gerdau menar att det är viktigare att alla får en utbildning än var de får den någonstans. Om elever av någon anledning inte vill gå i skolan är det lika viktigt för denne elev att få den undervisningen lagen säger att eleven ska få. Skolverket vill även med det här förslaget underlätta för de kommuner

som inte har tillräckligt med elever i sina skolor eller inte har lärare i alla ämnen. Charlotte Wieslander, undervisningsråd på skolverket, påpekar dock att även om distansundervisning görs till en utväg för elever som inte vill eller kan vistas i klassrummen så innebär det inte att man får minska ambitionerna att försöka knyta samman eleven med de andra i klassrummet. Hon menar att distansundervisningen ska vara ett led i att få tillbaka eleven till klassrummet. Mats Gerdau menar att med distansundervisningen kan man ta bort hindren så att ungdomar kan få en så bra utbildning som möjligt. Skolverket slår fast att de lärare som ska undervisa på distans om det blir aktuellt bör ha goda kunskaper i att undervisa med informations- och kommunikationsteknik (Skolvärlden nr 1/09).

Att erbjuda en bra skoldag är skolans uppgift, men att skolan passar unga dåligt är något som inte tas på tillräckligt stort ansvar menar läraren och terapeuten Birgitta Kimber (Lärarnas Tidning nr 9/09). Hon motsätter sig att elever ska kunna stängas av från skolan enligt nya riktlinjer från regeringen, eftersom skolor ofta väljer att definiera problem utifrån eleven och inte efter hur undervisningen är upplagd eller skolan organisation. Hon framhåller att misslyckas i skolan är en stor riskfaktor för psykisk ohälsa och menar att i skolan finns stor okunskap om hur tonåringar ska bemötas. Framförallt anser hon att skolan sviker elever som har svårare att ta till sig skolans kunskap om undervisningen är alltför individualiserad och har för många projektarbeten. Varje lektion ska ha ett syfte och barn ska känna att de har lärt sig något på just den lektionen. En strukturerad lektion gör underverk, annars finns en stor risk att man spär på utslagningseffekten, anser Kimber (Lärarnas Tidning nr 9/09).

Även skolverket tar upp problematiken kring individualisering då det kan härledas till elevers minskade kunskaper. Det har skett en förflyttning av ansvaret från lärare till elev och det får konsekvensen att egen drivkraft är viktigast. Rapporten betonar därför att skolan har ett ansvar för att alla elever ska lyckas och inte att eleven själv bär ansvaret för sitt lärande (Skolverkets lägesbedömning 2009, skolverket.se)<sup>2</sup>.

På en skola i Stockholm bedrivs distansundervisning med elever som inte bor i Sverige samt för ett litet antal elever inom Sveriges gränser. De lärare som är med i artikeln och har arbetat ett tag inom distansundervisningen menar att det är ett bra sätt för elever att lära sig. I början trodde de inte att de skulle få samma kontakt men det visade sig vara fel. En lärare menar även på att kontakten i många fall kan bli bättre med eleverna på distans då de vågar ställa frågor som de inte skulle våga om de befann sig i samma rum som läraren. Att arbeta med mejl är ett bra sätt menar Anna Häll, lärare på skolan. Hon ser även många fördelar med distansundervisning bland annat har lärarna färdiga mallar att arbeta utefter. Det bidrar till att om en lärare är ledig under en längre period finns allt på nätet för hela året så vikarier kan lätt få tillgång till det material som behövs för att ge undervisningen mer kontinuitet. Elever kan ta del i undervisningsmaterialet efter lektionen om så skulle behövas, och till sist menar hon att även elever som är sjuka eller av annan orsak är frånvarande kan bedriva undervisningen hemifrån. Men inte alla lärare är positiva till skolverkets förslag att ge skoltrötta elever möjligheten till distansundervisning. Åke Lindgren menar att det nog inte är det rätta sättet att undervisa skoltrötta elever, "... undervisning via datorer gör det inte roligare" (Skolvärlden nr 2/09). Anna Häll däremot anser att om elever är skoltrötta på grund av skolmiljön är det ett bra alternativ med distansundervisning men inte om eleverna är trötta på själva studierna. Åke Lindgren menar på att det är viktigt med tydliga instruktioner och att detaljer spelar stor roll för elever med distansundervisning (Skolvärlden nr 2/09).

---

<sup>2</sup> Se uppsatsens kapitel om tidigare forskning.



Man skulle kunna tro att kunskap och lärande är viktigast för eleverna i skolan, men faktum är att det inte alls är så. Enligt eleverna själva är kamrater och relationer viktigast. I en intervju med Elena Luckey, som är ombud på BRIS (Barnens Rätt I Samhället), är relationen med kompisar det viktigaste för att en elev ska må bra och kunna lära i en klass. Hon anser att lärarna behöver ”relationsrustas” och menar med det att många lärare inte tar tag i relationssituationer som uppstår mellan klasskamrater. Elever som skolkar frågas inte alltid om den bakomliggande orsaken och klassen är ofta glad att slippa personer som stör, i stället för att ställa besvärliga frågor. Angående frågor kring mobbing säger ungdomar till Elena Luckey att metoderna mot mobbing inte alltid fungerar. Främst är det uppföljning som saknas. Elever tenderar att falla tillbaka i de gamla rollerna efter en tid. Lärare som arbetar i anti-mobbingsteam kan inte göra det lite vid sidan av, utan mycket tid behöver läggas på de frågorna ute i skolorna, förklarar Luckey (Lärarnas Tidning nr 9/09).

Paralleller kan dras från Elena Lyckeyes ord om att lärare behöver relationsrustas till vad som formar elever i skolan. Lottie Lofors-Nyblom intervjuas av *Lärarnas Tidning* om sin avhandling, *Elevskap och elevskapande - Om formandet av skolans elever*. Lofors-Nyblom har jämfört bilden av hur en elev skapas utifrån elevens egen bild av ”den goda eleven” och läroplanens syn på eleven som ansvarstagande reflekterande och kritisk. Eleverna beskriver i en intervjuundersökning hur en god elev bör vara och vad som krävs för att lyckas som elev. Det absolut största misslyckandet man kan få som elev är att inte få tillgång till kompisar. Har man inte vänner upplevs det också mindre viktigt att kunna prestera bra i skolan. Utifrån forskningens resultat kan man dra paralleller till den allt mer ökade individualiseringen i skolan. De elever som lärt sig de sociala koderna har ett stort försprång mot dem som inte har dem (Lärarnas Tidning nr 9/09). Att lära eleverna att fungera i samspel med andra är ett av de huvudsakliga målen med lärares uppdrag (Lpo 94). Intressant är hur långt detta ansvar räcker. Skollagens målparagraf 1 2§ innehåller de grundläggande bestämmelserna för all verksamhet inom skolan. I målparagrafens tredje stycke formuleras värdegrunden. Verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar (Lpo94 2 §). Likabehandlingslagen som tillkom 2006 om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever (2006:67), är ett förtydligande av skolans ansvar.

Sammanfattningsvis har vi identifierat följande aspekter på förbundens visioner av lärares ansvar: Då samhället är i ständig förändring påverkar detta läraryrket då skolan hela tiden genomgår många förändringar (Dovemark 2004). Det är inte bara helheten i läraryrket som har förändrats utan även hur lärare bemöter elever. De båda tidningarna tar upp olika aspekter på hur lärares ansvar förändrats till att idag handla om mycket dokumentation och att hjälpa eleven att uppnå mål genom olika åtgärder, t.ex. distansundervisning. Man kan dra paralleller till Landahl angående lärares förändrade ansvar (Landahl 2006).

### **6.3. Lärares förutsättningar**

Lärarnas ansvarområden i skolan ökar. Många av dessa uppgifter är inte lärare utbildade för och Metta Fjelkner, menar att det är sådant som gör att pressen på lärare har ökat. Många uppgifter läggs till men ingen tas bort (Skolvärlden nr 2/09). Anna Maria Weingarten, överläkare på Karolinska universitetssjukhuset i Huddinge, påpekar att läraryrket är det yrke som är mest utsatt jämförelsevis med andra yrkesgrupper hon träffar och många lärare har symtom som magproblem, infektioner, sömnstörningar och en trötthet som inte kan vilas bort utan kan leda till blackout. Av tusen tillfrågade lärare svarar 13 % att de tar medicin för att klara av arbetet och om man delar upp det i män och kvinnor så är det var sjunde kvinnlig lärare som tar medicin (Lärarnas Tidning nr 8/09).

Nils Eriksson, utbildningsledare och docent i sociologi vid Umeå universitet, menar ”att lärare jämfört med många andra yrkesgrupper är väldigt exponerade för olika krav, behov och synpunkter på sin person” (Lärarnas Tidning nr 8/09). Det är inte bara pressen att ta med sig arbetet hem enligt Nils Eriksson, som gör att läraryrket är ett utsatt yrke. Lärare är jämfört med andra yrkesgrupper mycket mer utsatta för omvärldens synpunkter på sin person, krav och behov än andra yrkesgrupper. De förväntas hantera elever med olika förutsättningar och olika inställning till skolan (Lärarnas Tidning nr 8/09).

Den psykosociala arbetsmiljön för lärare i Sverige är den sämsta enligt SCB (Statistiska centralbyrån). ”Det måste finnas mer tid för återhämtning, eftertanke och samtal för lärarna” säger Metta Fjelkner (Skolvärlden nr 3/09 s. 17). Hon menar också att lärare måste få bättre stöd ifrån ledningen på skolan. Var fjärde lärare arbetar under för stor anspänning. Med anspänning menas att man utsätts för höga krav men att man har väldigt små möjligheter att påverka sitt arbete. Fjelkner menar att lärare möter 100-200 elever i veckan som ska ha dennes fulla uppmärksamhet och tid. Läraryrket är idag krävande då lärare har höga krav på sig inom flera olika områden och har inte den utbildning som krävs inom alla områden. Uppgifter som inte en lärare är utbildad för har tillkommit som något självklart men inget har tagits bort (Skolvärlden nr 3/09).

Utöver de psykologiska svårigheter som en lärares ansvar kan bidra till förekommer även fysiskt våld. Varannan av LR´s medlemmar anser att hot och våld har ökat i skolan. Det är svårt att känna sig trygg på sin arbetsplats. Läraren Inger är en av dem som har upplevt våldet själv. Hon såg två tonårskillar slåss på skolgården och hennes instinkt blir att gå emellan. Den attackerade ynglingen grep tag i hennes hår så hon föll till marken och knäade henne i pannan. Inger anser att det var hennes eget fel som skulle gå emellan. Det tog upp till en vecka innan rektorn anmälde händelsen till polisen. I och med att saken anmälades känner Inger att hon fick upprättelse. Professorn i kriminologi Jerzy Sarnecki menar att det förekommer mindre våld än man skulle anta på skolor runt om i Sverige. Det är våld mellan elever som är det stora problemet. 25% av eleverna uppger att de råkat ut för våld av andra elever. Eva Kåhrström ombudsman för LR södra Sverige, menar att det är klimatet som har hårdnat och att det är en spegling av hela samhället. Sarnecki menar att tendensen att anmäla har gått för långt, ”Ska vi också polisanmäla sexåringar?” säger han (Skolvärlden nr 13/09 s12). Han menar istället att det handlar om att upprätthålla en vuxenauktoritet på skolan. Ett gott ledarskap är lösningen. Han påpekar att forskning har visat att framgångsrika skolor har goda ledare (Skolvärlden nr 13/09).

### **6.3.1. ”Lärares arbetstid - en fråga som måste lösas”**

SKL vill ha centralt nollavtal och om löneökningar över huvudtaget ska kunna komma till stånd, ska de förhandlas fram lokalt, menar arbetsgivarna. SKL vill även avskaffa lärarnas förtroendetid och i samband med detta öka skolledarnas makt i arbetstidsfrågor. 40 timmars arbetsvecka är även ett krav från arbetsgivarsidan.

Läraryrket avvisar bestämt kraven i arbetstidsfrågan. Planering och uppföljning av undervisningen, för- och efterarbete kommer att öka till följd av alla reformer som nu är på gång inom skolan, menar läraryrket. Lärarnas formella yrkande överlämnas till SKL veckan före jul. Lärarnas lönekrav i procent påverkas av vad som händer i förhandlingar på andra avtalsområden (Skolvärldens nätupplaga 10.12.09). Arbetsgivarsidan står långt ifrån läraryrketens krav. Kan de enas?

Det är rätt som SKL säger, att de och lärarfacken måste komma varandra närmare i den kommande avtalsrörelsen säger Metta Fjellkner ordförande för LR (Skolvärlden nr 14/09). SKL har i ett uttalande sagt att de olika parterna närmar sig varandra men Metta Fjellkner menar att så är inte fallet: ”Skolans problem är stora och arbetstiden är bara ett problem som måste lösas innan vi kan komma vidare med kvalitetsarbetet i skolan” (Skolvärlden nr 14/09). Ett av LR´s krav är att lärarna ska få rimliga förutsättningar för att kunna göra ett gott arbete. En modell måste konstrueras för att både planering och efterarbete ska finnas med inom lärarnas totala arbetstid. Eva-Lis Sirén, ordförande för LF, är enig med Metta Fjellkner i denna fråga. Siren menar: ”De som lägger sig i sänder styrsignaler rakt in mellan läroplan och lärare och skolledare istället för att lita på att de anställda kan sitt jobb.” (Lärarnas Tidning nr 17/09). Däremot avvaktar Eva-Lis Sirén om hur LF anser att arbetstidsfrågan ska lösas tills att lärarförbundets representanter gör sitt yrkande den 26 november.

En viktig aspekt i den modell som Metta Fjellkner talar om är att begränsa undervisningstiden. Om en lärare har en lektion till i veckan innebär det 30 elever till i veckan som har rätt till lärarens fulla uppmärksamhet. Att föra in begränsad arbetstid i modellen är för att lärare även ska få tid till för- och efterarbete samt att hjälpa enskilda elever. Både lärare och rektorer behöver ett regelverk att hålla sig till, påpekar Fjellkner (Skolvärlden nr 17/09). I verkliga livet har arbetsgivarna använt sig av en gråzon för att öka lärarnas arbetsbörda menar Fjellkner. Genom att göra det har arbetsgivarna inte bara förbrukat ett förtroende utan också minska möjligheten för lärarna att lyckas med eleverna (Skolvärlden nr 14/09).

Det finns en del förslag om hur lärares arbetstid skulle kunna effektiviseras. En skola i Stockholm som bedriver till största delen distansundervisning lägger planeringsarbetet innan terminen börjar (Skolvärlden nr 2/09). Kunskapsgymnasiet är också en skola som arbetar på ett snarlikt sätt. Per Lundin, vd för kunskapsgymnasiet, menar på att de har rationaliserat bort förberedelsearbetet och då möjliggjort för eleverna att få större tillgång till lärarna. En lärare på kunskapsgymnasiet har 27.5 timmar undervisning i veckan inplanerad (Lärarnas Tidning nr 9/09). Detta går helt emot det som Metta Fjellkner trycker på angående en lärares arbetstid (Skolvärlden nr 17/09). Eftersom läromedel, lektionsplaneringar och grupparbeten läggs ut på deras egen webbplats, Kunskapsportalen minimerar det lärares förberedelsetid. Kunskapsskolan har betoning på ett individuellt arbetssätt och personlig handledning (Lärarnas Tidning nr 9/09).

Sammanfattningsvis har vi identifierat följande aspekter på förbundens visioner av lärares förutsättningar: förutsättningarna framställs på helt olika sätt inom de båda tidningarna och detta kan härledas till de olika sätt förbunden är uppbyggda på (se bakgrunden) så LF ingår under TCO och har större bredd på medlemmarna medan LR enbart har behöriga lärare och yrkes- studievägledare som medlemmar. Vidare kan vi dra paralleller mellan den stora anspänningen för lärare till de ändrade förhållanden som påpekas i *Skolverkets Lägbesked 2009*.<sup>3</sup>

#### **6.4. Likheter och skillnader**

Det går att märka att de båda lärarfacken arbetar mot samma mål i frågan om en lärares arbetstid. LF har många olika intressegrupper som de måste ta hänsyn till inom det egna förbundet innan de har kommit fram till det gemensamma målet. LR är mer rak med vad de vill och är inte rädda för att sticka ut näsan med sina idéer i de nya avtalsförhandlingarna. LF är däremot lite mer försiktiga med vad de yttrar i sin tidning. De låter en del olika förslag

---

<sup>3</sup> Se tidigare forskning

gestaltas i *Lärarnas tidning* men tar själva inte ställning innan de är överrens inom facket. Men något som alla parter är helt eniga om, för att återigen citera Metta Fjellkner, det är att man måste komma överrens (Skolvärlden nr 14/09).

När det gäller lönesättning framgår inte något tydligt ställningstagande hos någon utav tidningarna, de är diffusa och tar upp problemet antingen som en kamp mellan SKL och lärarfacken som *Lärarnas tidning* eller som en artikel angående att elevernas kunskaper ska bestämma lönerna som i *Skolvärlden*. I *Lärarnas Tidning* hänvisas till forskning där det är bättre med mer prov vilket problematiserar artikeln i *Skolvärlden* där elevernas kunskaper ska bestämma lärarnas löner. Att däremot båda tidningarna lyfter fram lönefrågan visar på att det är något som berör men kommer i skymundan då arbetstiden tar mycket utrymme i avtalsförhandlingarna.

Båda tidningarna framhåller att lärare har för mycket krav på sig även om de inte finner någon lösning på problemet. Även segregationsproblemet är något som båda uppmärksammar, men återigen är det svårt att finna en lösning på ett problem som skolan egentligen inte kan påverka. Båda tidningarna tar upp olika problematik även om de vinklar problemet. Trots att de anser att lärare har för mycket ansvar i skolan skriver *Skolvärlden* positivt om att ytterligare ett ansvar lagts på bland annat läraren Heydar Tara som ska informera föräldrar om varför eleverna bör närvara vid till exempel simningen.

*Lärarnas Tidning* tar upp problematiken med elevernas starka inflytande i skolan men framhåller att det yttersta ansvaret ligger på de vuxna, i detta fall på lärarna. Även de skriftliga omdömena som lärare fått på sitt ansvar är något som de båda tidningarna synliggör. Den skillnad man kan se är att *Lärarnas tidning* mer tar upp problemet länkat till undervisningen och eleverna. *Skolvärlden* visar mer på lärarnas svåra situation då det inte finns några fasta regler för vad ett omdöme ska innehålla utan att lärare själva ska formulera de mål som skulle gälla på omdömena. Att lärare får fysiska och psykiska besvär på grund av allt ansvar och dåliga förutsättningar är något som *Lärarnas tidning* tar upp i en artikel. Även ansvar som med viss tveksamhet kan anses ligga på lärare är något som båda tidningarna belyser. När det gäller pedagoger som ska ta så stort ansvar att de går ut med eleverna, även om det handlar om två tillfällen per år, och plockar skräp är något som inte bör falla under en lärares ansvar. När det gäller vab-intyg, som *Lärarnas tidning* tar upp, läggs det på lärares ansvar att skriva under ett papper om eleven vart där eller inte, ett så kallat vab-intyg. Om en lärare skriver under och det visar sig vara fel dag som stod på pappret kan det leda till fängelse för läraren. Allt detta ansvar och mycket till gör att lärare kan få både psykiska och fysiska besvär, vilket tas upp i *Lärarnas tidning*. *Skolvärlden* däremot tar inte upp så mycket om hur lärarna drabbas utan mer vilka orsakerna är till att de gör det. Metta Fjellkner påpekar att lärare har för många arbetsuppgifter de inte är utbildade för och att det kan leda till stress. Något annat *Skolvärlden* tar upp är att våldet har ökat i skolan och då inte bara mellan elever utan mot lärare. Det ansvar en lärare känner för sina elever stannar inte i klassrummet utan följer med ut på skolgården.

Vi har inte funnit någon artikel i *Lärarnas tidning* som direkt behandlar distansundervisning. Däremot har *Lärarnas tidning* en artikel angående hur elever trivs och fungerar i skolan. I *Skolvärlden* har vi funnit två artiklar där distansundervisning är av intresse. I bakgrunden beskrivs de olika fackförbundens medlemmar beroende på åldersgrupp de är inriktade på. Det kan vara en förklaring till att *Lärarnas Tidning* inte anser distansundervisningen intressant då de är inriktade på yngre åldrar i skolan. Även om det är två olika vinklingar för det ändå in tanken på något nytt. Att distansundervisningen ska vara ett led i att få tillbaka en skoltrött

eller mobbad elev till skolan gör att den lärare som är mentor för just den eleven får ytterligare ett ansvar på sina axlar. Att sedan de lärare som ska bedriva distansundervisningen måste ha särskilda kunskaper enligt skolverket är också en aspekt som är viktig om man ska kunna slussa tillbaka eleverna till skolan. Även denna gång går det att se hur tidningarna arbetar med olika perspektiv. *Lärarnas tidning* utgår mer ifrån elevernas situation medan *Skolvärlden* utgår ifrån en lärares perspektiv. Även om *Lärarnas tidning* utgår ifrån elevernas situation så påpekar de återkommande att det är en lärares ansvar att ha kontroll. Det går att se ytterligare en skillnad i hur de olika tidningarna ser på distansundervisning. I *Skolvärlden* tas det upp att det är bra för de elever som inte trivs i skolan att få undervisning någon annanstans medan det i *Lärarnas tidning* talas om hur viktiga vännerna är för själva lärandet, vilket kan uppfattas motsägelsefullt. Det är två saker som motsätter varandra. I en artikel om elevers relationer beskrivs lärarens ansvar att vara så pass relationsrustad och ta tag i relationssituationer som uppstår i ett klassrum.

## 7. Slutdiskussion

Svaren på våra frågeställningar om hur ”den gode läraren” framställs i *Skolvärlden* och *Lärarnas Tidning* har vi delvis fått svar på. I analysen av de förutsättningar för läraryrket tidigare forskning behandlat, de diskussioner som i lärartidningarna förts under året med fokus på arbetstidens användning, lärares ansvar och förutsättningar, har vi upptäckt att den genomgående största orsaken som lyfts fram bakom lärarnas förändrade förutsättningar är det utökade läraransvaret. ”Den gode lärarens” förutsättningar att klara det ålagda ansvaret har under det sista decenniet tydligt förändrats. Vi har i vår undersökning valt att titta på de av arbetsgivare eller politiker ålagda uppgifterna för lärare. De uppgifter lärare tar på sig i samband med elevkontakter, eller ”sociala” arbetsuppgifter har vi inte lyft fram lika starkt, även om dessa arbetsuppgifter är nog så omfattande. De skillnader som uppvisats i medlemstidningarnas publikationer kännetecknas av olika fokus delvis på grund av vilken ålderskategori lärarna undervisar. Bakgrunden till varför vi idag för en diskussion om lärares arbetstider bottenar i en grundläggande problematik där utbildningsvisioner, yrkesstatus och lokala ekonomiska förutsättningar påverkar synen på ”den gode läraren”.

Läraryrket argumenterar för en legitimering av lärarkåren. Denna legitimering ska grunda sig på de yrkesetiska regler som lärare ska följa. Denna fråga är viktig för LR, men den gör också lärarna utsatta när frågan om personlig lämplighet uppstår. I debattartiklar, insändare och i debattprogram på TV påpekas ofta den personliga lämpligheten hos ”den gode läraren”. Denna fråga finner förbunden svår att möta och den lyser också med sin frånvaro i medlemstidningarna. Vad SKL, föräldrar och politiker anser kännetecknar en god lärare behöver ingalunda skilja sig från kåren, men läraryrket visar en oförmåga att möta kritiken utifrån. Man kan dra paralleller till de debattprogram likt de i svt-debatt för att uppmärksamma en avog inställning till lämplighetsfrågan. Metta Fjelkner skruvar på sig, men medger problemområden (svt.se/debatt 01.10.09). Vad är i så fall lämplighet, och är motsatsen till en god lärare en dålig? SKL framhäver i vårt analysmaterial att ”den gode läraren”, som självklart också är lämplig, har ett personligt engagemang men vi vill även framhäva vikten av att kunna sätta gränser för sig själv och eleverna samt ha ett pedagogiskt didaktiskt förhållningssätt. Lärarutbildningen befinner sig under en förändringsprocess. Idag antas alla sökande till lärarprogrammet som har tillräckliga ämneskunskaper och kraven på personlig lämplighet finns inte förrän möjligen under den första vfu-perioden om vfu-handledaren har maktförutsättningar att neka en student vidare studier. Vi anser att lärarutbildningen måste reformeras och förbättras på en rad olika punkter för att emotse de krav som framtiden ställer på yrket.

Den stora ansvarsbördan ligger idag inte minst i form av krav på en utökad och omfattande dokumentation i form av skriftliga omdömen och åtgärdsprogram. Erika Wermeling tydliggör lärarnas tunga arbetsbörda i form av utökad dokumentation (*Skolvärlden* nr 7/09). Även Metta Fjelkner skriver att lärarna förväntas vara allkonstnärer för att klara av yrket (*Skolvärlden* nr 2/09). Efter att ha analyserat mängden artiklar rörande detta är det tydligt att det behövs en uppstramning om vad som är lärares ansvar och ansvarsuppgifter. Lärarkåren behöver således en tydlig arbetsbeskrivning, vilket skulle kunna bli ett led i att öka läraryrkets status, anser vi. Ett viktigt påpekande som görs vid flera tillfällen är att lärarna inte har utbildning för alla de arbetsuppgifter de är satta att göra, vilket ökar lärares utsatthet för påtryckningar från föräldrar, elever, rektorer och politiker. Berge och Johansson beskriver läraren som en gränslös tjänare med otydliga gränser. I statliga utredningstexter framstår lärare som ”hopplösa kverulanter” när lärare kommenterar att deras arbete blivit alltför gränslöst och ohanterligt (Berge & Johansson 2002).

Exakt hur åtgärdsprogram och individuella utvecklingsplaner ska se ut, lämnar beslutsfattarna till skolorna själva att utarbeta, men det är en omstridd fråga. Det saknas idag gemensamma riktlinjer för hur skriftliga omdömen ska se ut i Sveriges grundskolor. Följden blir att vi har lika många olika modeller för dessa dokument som det finns skolor i Sverige och det kan bidra till stor osäkerhet hos lärare. Vi anser att det måste finnas gemensamma av en instans, eventuellt staten, utformade klara riktlinjer för hur elever ska dokumenteras, framförallt då detta blir offentliga handlingar som kan påverka elevers framtid. Vi menar att när lärare inte har tid att skriva omdömen på ett korrekt sätt, kan det ge en snedvriden syn på eleven. Lärarna på Kunskapsskolan lägger ner mycket tid på varje enskild elev. De har en annan arbetstid, men tycks, enligt vår åsikt också ha större arbetsbörda, då de tillbringar en markant större del av dagen med eleverna (Lärarnas Tidning nr 16/09). Vi framhåller att sociala kontakter med eleverna också är en form av utökad arbetsbörda. Även Landahl diskuterar sociala relationer och omsorgsdimensioner. Omsorg aktualiserar fostran. När lärares arbetsuppgifter tenderar att nämnas i samband med andra yrkesgrupper, så som kurator eller polis, uppstår bilden av att lärare gör saker på gränsen för sitt kompetensområde. Dessa arbetsuppgifter beskriver Landahl som ”smutsiga” och menar att läraren upplever brister i den egna kompetensens otillräcklighet (Landahl, 2006). Slutsatsen man kan dra, är att det faktiskt finns en nackdel att tala om fostran och omsorgsdimensioner om man vill få till stånd en solid professionell bas.

Som tidigare nämnts så utbildas inte kommande lärare i att skriva skriftliga omdömen, men även gällande ämnet konflikthantering har lärare en mycket begränsad möjlighet att agera utifrån den kunskap lärare förväntas ha. Med det ökade ansvaret på kontroll och ordning och reda måste lärare även få ökat handlingsutrymme. Lärare blir påverkade från många olika håll, utan en möjlighet att påverka sin situation. Likabehandlingslagen, lärares yrkesetik och anti-mobbningsplaner finns där främst för att skydda eleverna, men en lärare har inte samma skydd. Dock medför läraransvaret att läraren ska skydda varje individ från kränkningar, inte minst sig själv. Utan relevant utbildning för andra arbetsuppgifter än undervisning eller brister i arbetstidsfördelningen, kan lärare i en svår situation göra mer skada än nytta. I svåra situationer är det viktigt att tydliggöra vad som är en lärares ansvar och befogenheter. I jämförelse med Berge och Johansson som belyser kravet på läraren som ska vara alla till lags behöver läraren tid för reflektion och läraren måste lämna sin gränslöst tjänande position (Berge & Johansson 2002). Vi anser att det är viktigt att lärare måste känna sig trygga i sitt agerande. Tryggheten kommer ifrån att veta att man blir uppbackad om något skulle hända. Att till exempel gå emellan ett bråk, kan få förödande konsekvenser om läraren inte känner trygghet från ledningen (Skolvärlden nr 3/09).

Distansundervisning är en undervisningsform som har aktualiserats i och med den teknologiska utvecklingen. Skolverket lägger fram förslaget att distansundervisning är ett alternativ för skoltrötta och för de elever som av någon anledning inte kan vistas i skolan. Den tanke som slår oss i detta sammanhang är hur skolan då kommer att se ut? Kommer distansundervisning att användas som ett alternativ för skolor som inte har resurser att tillmötesgå elevers olika behov av särskild undervisning? Kommer det även att bli en lösning för elever med social problematik? Dovemark skriver om problematiken runt den utökade individualiseringen. Distansundervisningen kan här ses som ett uttryck för att möta särskilda behov hos eleverna (Dovemark, 2004). Många frågor kan ställas till denna undervisningsform men orsakerna bakom att tillåta utökad form av distansundervisning har sin grund i att lärarna inte kan eller har befogenheter att påverka i den utsträckning de hade önskat. Det finns många barn som pedagogerna inte klarar av att hantera inom skolans väggar och detta kan vara en bra lösning för vissa barn, fast då gäller det att skolan upprätthåller kravet på att eleven

fortfarande ingår i klassen, alltför att minimera risken att hemundervisning som form blir permanent.

Det är en framgångsfaktor att ha kunniga och hängivna lärare. Om detta ska nås behövs ett visst mått av frihet. Om vi ska ha en 40-timmars arbetsvecka blir många reformer nödvändiga i skolan. Den existerande arbetstidsregleringen för lärare har fått konsekvenser på lärarnas löneutveckling, menar Fjelkner som livligt har debatterat frågan i media under året. Lärarnas löner hålls nere jämfört med många andra yrkesgrupper och att lärarna är kommunalt anställda gör inte saken bättre, anser Fjelkner (Skolvärlden nr 14/09). Diskussionerna om lärares arbetstid är en fråga som även historiskt varit omdebatterad, och som berör både yrkets form och innehåll. Persson skriver att LF önskar i sin nuvarande personalpolitik att man ska ta hänsyn till lärarens utbildningstid vid lönesättning. Skillnader i lönekriterierna bör inte förekomma mellan olika lärarkategorier i olika skolformer, men mellan olika lärare (Persson, 2008). Då grundskollärarna tidigare löd under dubbelt huvudmannaskap och var anställda av kommunen, var ändå deras löner statligt reglerade. Så är inte fallet idag eftersom individuell lönesättning som form är mer utspridd.

Om SKL får sin vilja igenom och 40-timmars arbetsvecka införs blir konsekvenserna att det blir mer undervisning och mindre planeringstid och tid för efterarbete, befarar lärarförbunden. Vi anser att det är mycket negativt om kvaliteten på undervisningen blir lidande om planeringstiden minskar. Det är viktigt att noga tänka igenom de eventuella negativa konsekvenser 40-timmars arbetsvecka kan få för skolan, om en reform om arbetstiden sjösätts. Lärarförbunden framhåller att det finns en risk att kvaliteten på undervisningen blir lidande om planeringstiden minskar, något som vi också instämmer i.

Att lärarnas arbetstid är mer flexibel än de som har vanlig semestertjänst är nödvändigt vid arbetstoppar och läraryrket är inget 8-17 arbete med en timmes rast. Tänk bara om hela lärarstaben skulle lämna skolan samtidigt och gå och äta lunch! Hur många vakter skulle behövas för att ge säkerhet åt flera hundra barn? Lärares flexiblare arbetstid bidrar även till att de kan arbeta de extra timmarna runt terminsslut för att få alla prov rättade samt alla betyg satta och arbetsgivaren behöver inte betala ut övertidsersättning.

Rent praktiskt finns det problem med att lägga all planeringstid till loven, kräva att alla föräldrar ska komma på utvecklingssamtal på kontorstid, rätta och göra prov på loven. Var finns skapandet och kreativiteten i en 40-timmars arbetsvecka? Kunskapsskolans recept med att ha färdigplanerade lektioner att bara trycka ut på datorn bidrar möjligen till konformitet och likvärdighet, men var finns lärarens skaparkraft, pedagogiska idéer? Alla som har arbetat i skolan känner väl till att man inte bara kan ta en annans planering rakt av och genomföra den. När läraren därtill ska tillbringa alltmer tid med enskilda elever för att stötta dem med personlig handledning riskerar arbetsbelastningen att bli ännu större. Att alla lärare ska ha en egen personlig dator och en egen arbetsplats där de kan koncentrera sig utan att bli störda är ett måste om all tid ska tillbringas på arbetsplatsen. Idag är detta långt ifrån verkligheten.

Finns det då något att lära av lärarförbundens motpart i förhandlingarna, till lärares årsarbetstid? Ja, SKL lyfter fram några fördelar som en förändring av arbetstiden kan innebära. Kringuppgifterna ska tas bort, eftersom andra än lärare kan göra dem. De anser också att rektors möjligheter att sätta individuell lön för att få till stånd en större lönespridning är bra. I denna fråga tar vi inte ställning, men det är viktigt att den förs fram. SKL och rektorer anser att rektorernas utrymme att belöna en bra lärare med höjd lön är minimal



(Lärarnas Tidning nr 18/09). SKL framhäver att en uppluckring av arbetstiden möjliggör lönespridning. Vi anser att det är två skilda saker.

De bilder av läraryrkets ansvar och förutsättningar som presenterats för oss i *Skolvärlden* och *Lärarnas Tidning* är mångfacetterade och ofta negativa. *Skolvärlden* har ett tydligare fokus på lärare i grundskola och gymnasium, och har i mycket stor utsträckning behandlat arbetstidsfrågan och vilka reella förutsättningar lärare har för att klara sitt uppdrag. *Lärarnas Tidning* vänder sig till lärare i förskolan och grundskolans tidigare år vilket blir mer tydligt då artiklarna ofta har ett elevfokus. Exempelvis berör underskrifter av frånvaroblanketter till Försäkringskassan pedagogen på förskolan och 1-5 lärare mer, då föräldrar inte får ta ut vab-dagar efter barnets 12-årsdag. Att läraren kan bli anklagad för falskt undertecknande om misstag uppstår och sedan tvingas stå till försvar hos föräldrarna problematiseras. Wiklund diskuterar hur lärare framställs i DN och ger en bild av hur ”den gode läraren” och även den mindre ”gode läraren” gestaltas och kommit fram till att den ”gode läraren” ställer krav på ordning och reda, är resultat- och kvalitetskontrollerande samt har hög ämneskompetens (Wiklund 2006). Att lärare ibland framställs i en negativ dager i DN innebär således att de aspekter av läraryrket som anses negativa synliggörs genom att kategorisera de positiva. Att jämföra *SOU 1996:22* med *Skolverkets lägesrapport 2009* har vi funnit mycket intressant eftersom man kan dra tydliga paralleller mellan vad som åsyftades i Lpo 94 och vad man tjugo år senare kan dra för slutsatser. Decentraliseringen som skett under denna tid har gett lärarna större pedagogiskt spelrum, men även inneburit att elever, föräldrar och rektor fått större inflytande över undervisningen. Sittande regering med skolminister Jan Björklund har länge velat strama upp skolan, något som bland annat inneburit att han gjort sig ett namn i media som ”Rottingmajoren” (GP:29.12.09 s. 43). Men med elever som ska ta ökat personligt ansvar för sina studier krävs att lärare och föräldrar kan lära eleverna ta ansvar. När kan de det? Hur skall man kunna bedöma när eleven kan ta ansvar? Vilka förutsättningar ges lärare att ta ansvar för elevens ansvarstagande? Eleverna vill ofta veta vad de ska göra, inte komma på det själva. Att lära eleven ta ett eget individuellt ansvar har fått konsekvenser för de så kallade svaga eleverna (Skolverket, 2009). Elever som har svårigheter att arbeta under individuella former och som saknar ett eget inre driv kan få svårt att klara sig i den individuella skolan. Nivåanpassning och valfrihet har därför framställts som lösningen på ett olösligt problem. Söderström skriver att ”ansvarstagande är i den officiella skolideologin något som elever tillägnar sig genom inläring” (Söderström 2006 s. 43). Mognadsnivå bestämmer graden av ansvarstagande, men den är i stor utsträckning ett individuellt projekt. Kollektivt ansvar eller begreppet medansvar används allt oftare för att betona elevens ansvar. Ur didaktisk synpunkt kan medansvar användas av läraren som ett steg i omsorgs och fostransarbete (Landahl, 2009).

För eleverna är ofta kamratrelationerna det viktigaste i deras skolliv (Lärarnas Tidning nr 9/09). En elev som skolkar får sämre studieresultat och riskerar att få sämre livskvalitet. Elena Luckey som är ombud på Bris, anser att lärarna behöver relationsrustas för att kunna fånga upp barn som får problem med kamratrelationer (Lärarnas Tidning nr 9/09). Lärarens ansvar är större när det gäller yngre barn, eftersom de ännu inte har ett fullt utvecklat empatiskt tänkande och inte i samma utsträckning kan förutse konsekvenserna av hårda ord. Läraren är den som träffar barnen på dagarna och ska ta ansvar för att lära dem hur man är mot varandra.

”Den gode lärarens” ansvar och förutsättningar är beroende av en komplex verklighet. Vårt projekt har inneburit att vi genom att analysera medlemstidningarna fått en bild av vilka förutsättningar och vilket ansvar som krävs för gott lärarskap. Frågan om vad som är ett gott

lärarskap utifrån vad lärarfacken och motståndarsidan SKL anser, tycks egentligen inte splittra dem båda nämnvärt, men åsikterna om förutsättningarna för att nå detta goda ledarskap går stort isär. Lärarfacken måste ta ställning till samtliga barn i skolan, barn med alla typer av förutsättningar, möjligheter, styrkor och svagheter. Den svenska skolan har präglats av en socialliberal tanke där alla ska få delta efter var och ens förutsättningar. Kunskapsskolan och många andra friskolor lägger mycket ansvar på eleven att denne själv ska klara sin utveckling och utbildning. Här har lärarfacken den svåra uppgiften att unisont kämpa för en gemensam ståndpunkt. LR har satt kurs mot lärarlegitimation, kraftigt höjda löner, fastlagd undervisningstid och krav på minskad arbetsbörda. Lärarförbundet har samma krav. Lärarfacken vet att yrket är så mycket mer än undervisning. SKL har inte samma syn som lärarfacken på vad som ska ingå i yrkets arbetsuppgifter utifrån vad som SKL uttalat i media (GP. 08.12.09). Med syfte att reglera lärarnas arbetstid visar SKL upp en annan syn på läraryrket. Om lärarna ska få en chans på förhöjd status, måste fokus vara på just undervisning och att förbättra just denna. Det andra, av mer social karaktär, som inte syns, förhåller sig SKL till som om det inte existerar.

Sammanfattningsvis går det att urskilja vissa kännetecknande egenskaper som efterfrågas. ”Den gode läraren” framstår av SKL, Skolledarna och även Kunskapsskolan som en engagerad, lydig, effektiv och ständigt glad person, och om vi avläser lärartidningarnas syn på ”den gode läraren” är det en engagerad, empatisk, kunnig, ansvarsfull och ifrågasättande person. Lärare är beroende av en mängd olika förutsättningar som t.ex. gruppammansättning, sociala faktorer, ekonomiska förutsättningar föräldrar och pedagogisk frihet för att nämna några. Lärarna påverkas av andra icke-lärares inställning till läraren som yrkesman såväl som person. Förutsättningarna är inte relaterade till ansvaret som följer läraryrket, det är just här problemet ligger. Det går att problematisera vad ”en god lärare” är och vilka egenskaper han ska ha, men för att kunna förhålla sig till de ökade klyftorna i skolan och allehanda krav behöver lärare primärt ha ett fokus, undervisning.

## 8. Referenser

Berge, Britt-Marie & Johansson, Ulla (2002). I framtidens tjänst- Den goda läraren i statliga utredningstexter, *Framtider*, nr 3 sid 16-20.

Dovemark, Marianne (2004). *Ansvar- flexibilitet – valfrihet en etnografisk studie om en skola i förändring*. Akademisk avhandling, Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis

Esaiasson, Peter & Gilljam, Mikael & Oscarsson, Henrik & Wägnerud, Lena (2009). *Metodpraktikan- Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.

Landahl, Joakim (2006). *Auktoritet och ansvar- lärares fostrans- och omsorgsarbete i historisk belysning*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet

Lärarnas riksförbund (2008). *Läraryrket 2008/2009*. Stockholm: Lärarnas riksförbund

LPO 94

Persson, Sofia (2008). *Läraryrkets uppkomst och förändring*. Akademisk avhandling, Göteborg: Sociologiska institutionen

Skolverket (2009) *Skolverkets lägesbedömning 2009*,

Skolverket (2009). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm

SOU1996:22, delbetänkande av skolkommittén (1996). *Inflytande på riktigt - om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar*. Stockholm: utbildningsdepartementet

Söderström, Åsa (2006). "Att göra sina uppgifter, vara tyst och lämna in i tid" *Om elevansvar i det högmoderna samhället*. Akademisk avhandling. Karlstad: Estetisk-filosofiska fakulteten, Pedagogik, Karlstads universitet

Wiklund, Matilda (2006). *Kunskapens fanbärare. Den goda läraren som diskursiv på en mediearena konstruktion*. Akademisk avhandling, Örebro: DocuSys

### Broschyrer

Lärarnas riksförbund (2008). *Lärares arbetstid*

### Rapporter

Skolverket (2009) *Skolverkets lägesbedömning 2009*, rapportnr 337, länkadress: [www.skolverket.se/publikationer?id=2280](http://www.skolverket.se/publikationer?id=2280), 030110

### **Artiklar Skolvärlden:**

Edling, Margareta (2009). "Viktigt lära barn plocka upp skräp", nr 10-11, 11 juni.

Fjelkner, Metta (2009). "Lärares arbetstider - en fråga som måste lösas", nr 14, 17 sep.

Fjelkner, Metta (2009). "Lärare förväntas vara allkonstnärer", nr 2, 29 jan.

Fjelkner, Metta (2009). "Utsatt arbetsmiljö för lärare", nr 3, 12 feb.

Hammar, Åsa (2009). "Om föräldrar får information går barnen på lektionerna", nr 8, 7 maj.

Lindgren, Karin (2009). "Ska elevers resultat avgöra lön?", nr 3, 12 feb.

Tenfält, Torbjörn (2009). "Bättre kontakt på distans", nr 2, 29 jan.

Tenfält, Torbjörn (2009). "Elever ska kunna läsa på distans", nr 1, 15 jan.

Wermeling, Erika (2009). "När arbetstiden inte räcker till", nr 2, 29 jan.

Wermeling, Erika (2009). "Stort jobb bakom skriftliga omdömen", nr 7, 16 april.

Weyler, Kerstin (2009). "Nästan varannan lärare tycker våldet har ökat", nr 13, 3 sep.

### **Artiklar ur Lärarnas tidning:**

Brozin Boman, Vivika (2009). ”Elevens resultat påverkar lönen i Trelleborg”, nr 11.

Cervin, Elisabeth (2009). ”Tonåringens försvarare”, nr 9.

Cervin, Elisabeth (2009). ”Vi underskattar barnens åsikter”, nr 1.

Edlund, Ulf (2009). ”Nej till nollbud”, nr 17.

Ingvar & Olofsson (2009). ”Bättre med fler prov”, nr 6.

Lagerlöf, Ingvar (2009). ”Elevens utveckling ska påverka lönen”, nr 5.

Lagerlöf, Ingvar (2009). ”Racet går på Kunskapsskolan”, nr 16.

Rudhe, Elisabeth (2009). ”Kompisar slår ut kunskaper”, nr 9.

Rudhe, Elisabeth (2009). ”Pressade lärare tvingas ta medicin”, nr 8.

Sundström, Ulrika (2009). ”Felaktigt vab-intyg kan leda till böter”, nr 4.

Sundström, Ulrika (2009). ”Lärarna behöver relationsrustas”, nr 9.

Weiss-Larsson, Helena (2009). ”Alla jagar alla i skolan”, nr 18.

## Övriga artiklar och referenser

Fjelkner, Metta & Jern, Sven Olof & Bergström, Tommy (2009). "Lita på lärarna och säg nej till stämpelklockor", Göteborgs Posten 13 dec.

Henriksson, Dick (2009). "Wetterstrand visar valformen", Göteborgs Posten 29 dec.

Skolvärldens nätupplaga (2009). "Stora motsättningar inför nytt avtal", 10.12.09.

Sörman, Håkan (2009). "Läraryrket skapar skev konkurrens", Göteborgs Posten 8 dec.

Tv4 Nyhetsmorgon (2009) *Intervju med Metta Fjelkner*, 11 Maj.

Debattprogram SVT 1 (2009), *svt-debatt*, 1 okt.

## Internetsidor:

[www.tv4.se/nyhetsmorgon](http://www.tv4.se/nyhetsmorgon), 11-05-09

[www.svt.se/debatt](http://www.svt.se/debatt), 01-10-09

[www.skl.se](http://www.skl.se), 08-12-09

[www.lr.se](http://www.lr.se), 18-12-09

[www.lararforbundet.se](http://www.lararforbundet.se), 04-12-09

[www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml](http://www.codex.vr.se/forskarensetik.shtml), 28-12-09

[www.saco.se](http://www.saco.se), 04-12-09

[www.tco.se](http://www.tco.se), 04-12-09